

Historiografie dějin umění I.

Jiří Kroupa

jarní semestr 2020

- *„**Nauka o pramenech**, nazírána filozofickým duchem, a kde je potom nutné, přecházející do nejnovější doby, **musí** nakonec vyústit do dějin naší disciplíny samotné.“*
(Julius von Schlosser)
- *„Poznat a defínovat nějakou disciplínu, znamená především poznat její dějiny“*
(Auguste Comte)
- *„Uměleckohistorické přístupy jsou jako umělecká díla – obojí může být datováno“*
(Frederik Antal)

Zaměření literatury o umění v historiografii dějin umění

Hans Tietze, 1913

- Referující-pragmatický způsob psaní o umění (encyklopedické přehledy, technologické předpisy, cestopisy, umělecké popisy)
- Pragmaticko-genetický způsob (receptáře, teoretické spisy, inventáře a soupisy, životopisy)
- Genetický dějepis umění (dějiny)

Robert Hedicke, 1924

Referující způsob

Pragmatický

Genetický

Duchovně dějinný

Václav Richter, 30. léta 20. stol.

Předvědecký dějepis umění, „přirozený“ názor na umění (do Johanna J. Winckelmanna)

Vědecký dějepis umění, genetický (s dosavadním vyústěním v duchovně dějinný dějepis)

„Paradigma“ v historiografii dějin umění

Thomas S. Kuhn (Struktura vědeckých revolucí) – Jörn Rüsen, Horst W. Blanke (tzv. bielefeldská škola teorie dějin)

- „Normální“ věda – „Revoluční“ věda
- Paradigma (v užším slova smyslu – vzor vědeckého vysvětlení)
- Disciplinární vědecká matrice (paradigma v širším slova smyslu soubor faktorů, jimiž se věda řídí)

Disciplinární vědecká matrice:

- **Zájmy** (potřeba praktické orientace; např. psaní průvodců, roztrídění autorů, znalectví, ...)
- **Teorie** (vzory vysvětlení; např. zkoumání formy, zkoumání obsahu a významu, ...)
- **Metody** (pravidla bádání; přístupy, které jsou používány pro utvoření teorií)
- **Formy historiografie** (znalecké soupisy, přehledy dějin umění, životopisy, odborné studie o díle)
- **Funkce historického vědění** (výzkumná orientace; tj. zabýváme se určitým obdobím, zkoumáme ikonologii, zkoumáme umělecké dílo v kontextu, badatelská móda)

Jiří Kroupa:

Školy dějin umění (Metodologie dějin umění I)

Metody dějin umění (Metodologie dějin umění II)

Tři paradigmatu dějepisu umění od raného novověku:

- Humanisticko-osvícenské dějepisectví (16.-18. století)
- Klasický historismus (19. – 20. století)
 - Znalectví a dějiny stylových forem
 - Duchovní dějiny umění a kulturní dějiny
 - Uvedení do prožitku uměleckých děl
- „Kritická teorie“ a nový historismus
 - 70. léta 20. století: „kritická teorie“ a „nové dějiny umění“
 - 90. léta 20. století: „vizuální studia“, vědy o obrazu, antropologie obrazu
 - Berlin: Institut für Bild- und Kunstgeschichte

Písemnosti a literatura o umění z přirozeného postoje ke světu

1) Antika

2) Středověk

3) Počátky vyprávění o umění – 14. a 15. století

Co bylo smyslem první literatury o umění ?

- Předávání znalostí k poučení mladých tvůrců, receptáře pro vznik uměleckých děl
- Cestopisy pro návštěvníky kultovních míst, později památkových míst
- Inventáře pokladnic, prvních sbírek, později muzeí
- Poučení o tom, co je to “stavitelství”, “sochařství”, “malířství”
- Souhrny vědomostí, summy (ve středověku), pansofie (16. a 17. století), encyklopedie (18. století)

- Vyvrcholení přirozeného postoje: Vasariho životopisy italských umělců (1550, 1568): počátek nového způsobu psaní o umění a umělcích

1a) Řecká antika: Počátky literatury o „techné“, tj o umění/řemesle

Salvatore Settis / hypotetická rekonstrukce myšlení a psaní o uměleckých předmětech

Prolog: Archaická doba – bez literatury o umění

„τέχνη“ /řemeslná schopnost - soubor vědění o výrobě předmětů

Tradováno dílnou a ústně řemeslnou „školou“

Signatura, označující tvůrčí dovednost

Exekias: hrnčír a malíř (545-530 př. Kr.)

signoval své hrnčírské výtvoř, ale také své malby

1) První recepty „τέχνη“ - 5. stol. př. Kr.

Dílčí odvětví umění se začínají odlišovat a definovat se na základě nejslavnějších a modelových výtvorů (Xenofón)

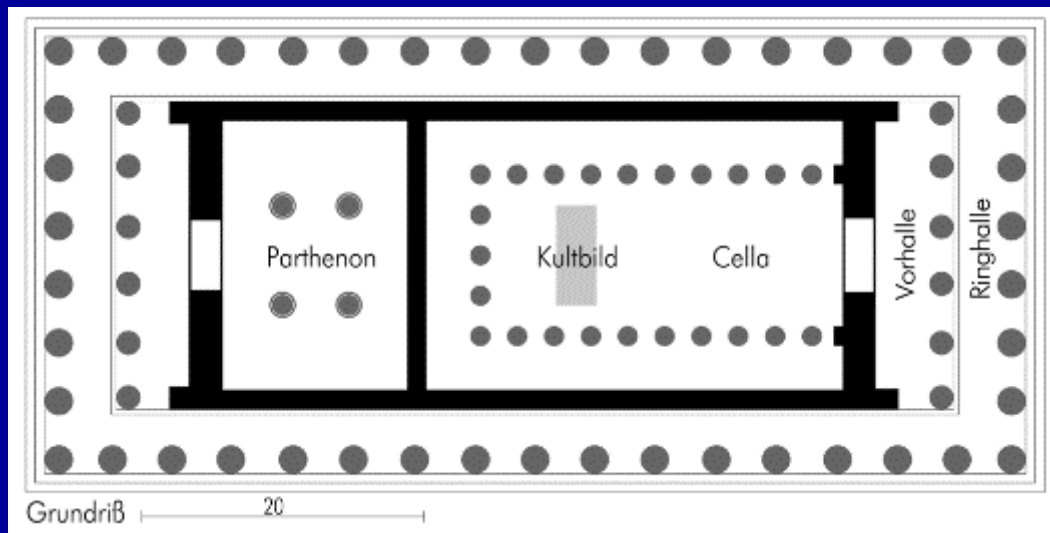
Praxe je zveřejňována ve výkladech technických specifikací

Řemeslný receptář

Iktinos a Kallikrates: Parthenón – O dórské symetrii

Scénické malířství: Agatharchos ze Samu

Sochařství: Polykleitos - Kánon

2) Nikoli jednotlivá– ale obecnější pravidla - 4. stol. př. Kr.
Všeobecná praxe jednotlivých uměleckých druhů
na základě vlastní zkušenosti slavného umělce:

Malířství: Apelles

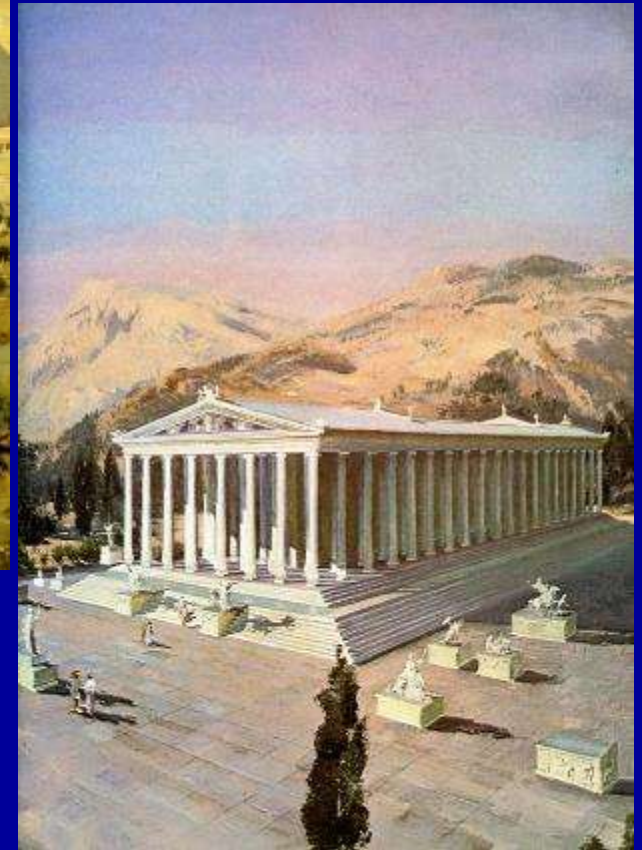
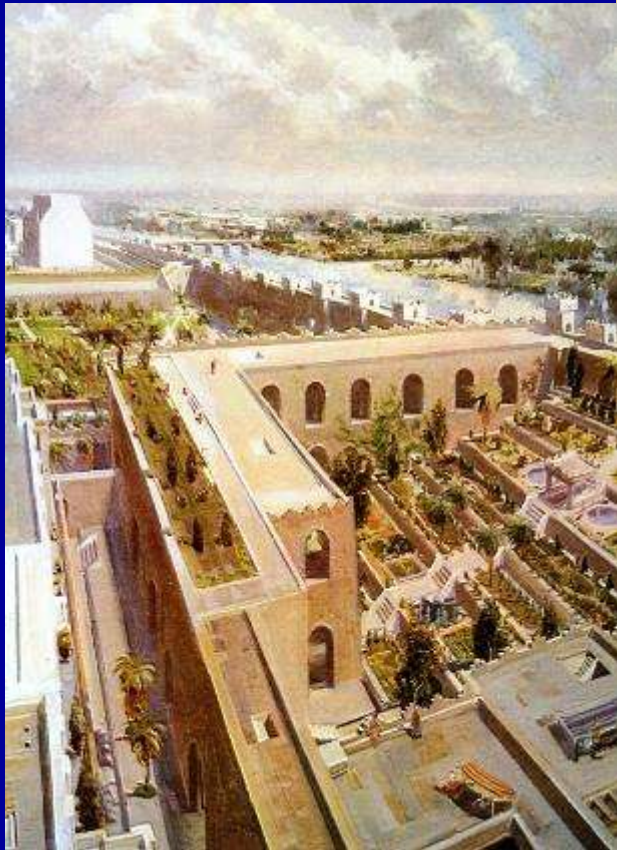
Sochařství: Lysippos

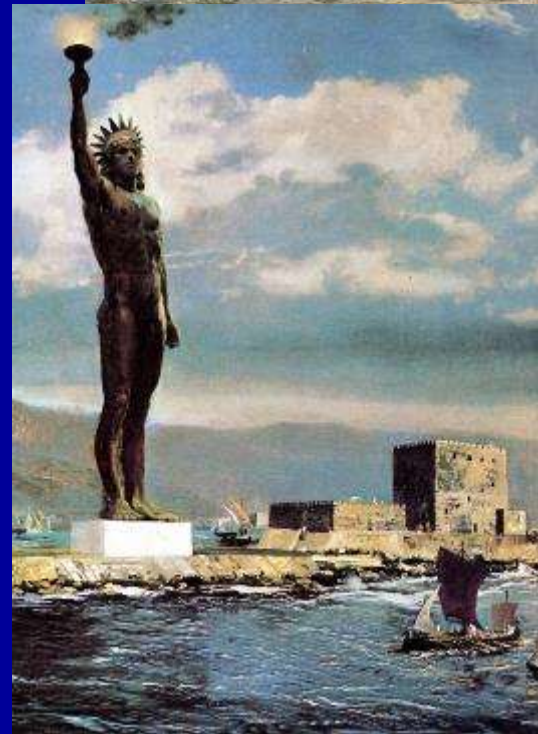
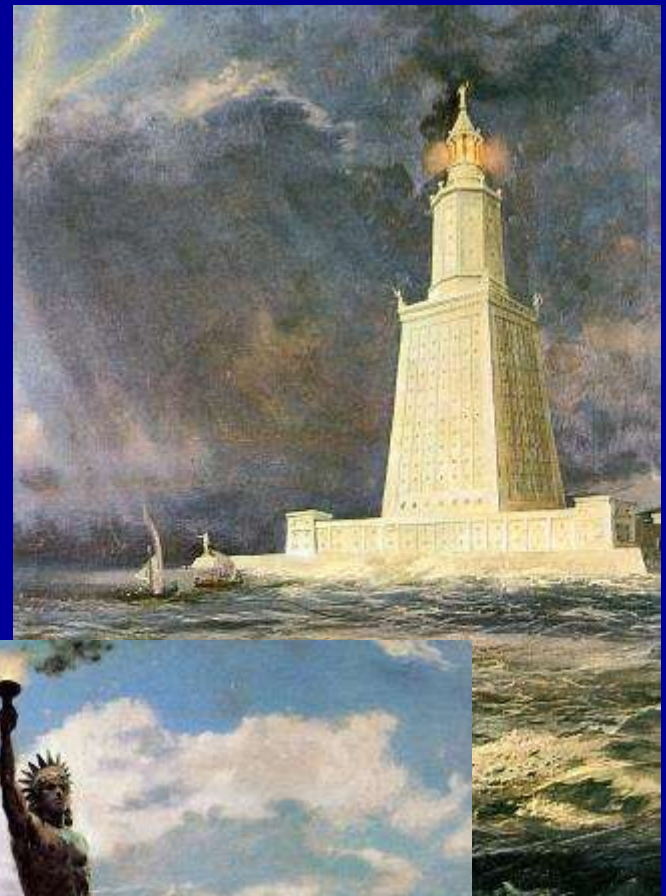
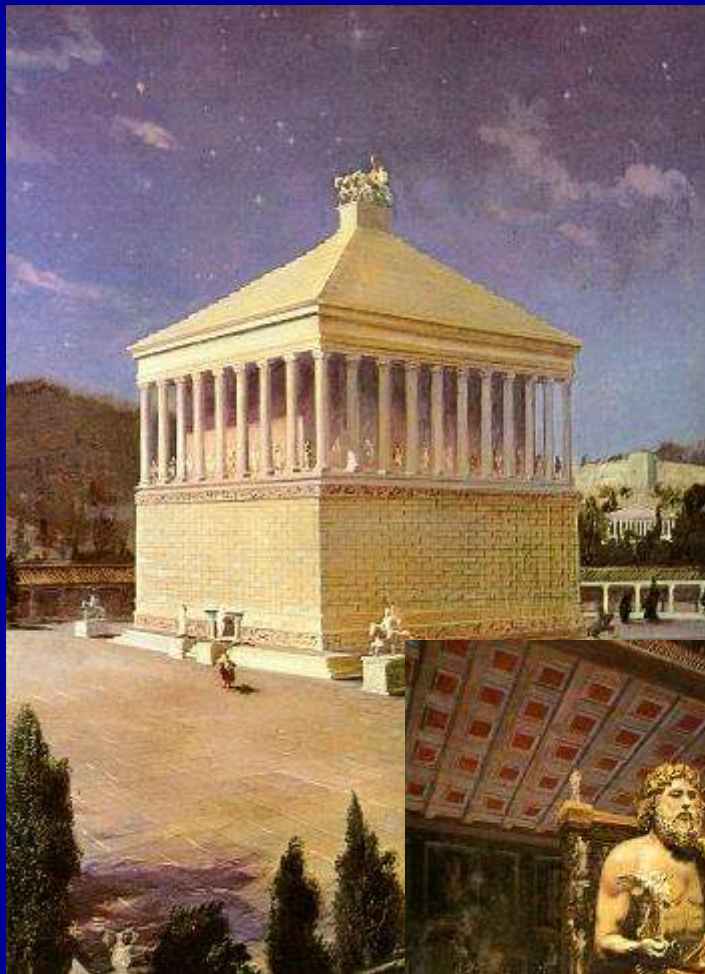
Architektura: Pýtheos (Mausoleion)

Slavná umělecká díla - na základě výčtu úloh a typů: Architektura - Sedm divů světa

Pyramidy, Visuté zahrady Semiramidiny, Artemision v Efesu

Mausoleum v Halikarnassu,
Maják na ostrově Faru,
Feidiova socha Dia v Olympii,
Rhódský kolos

3) Literatura o umění / umělci píše již nikoli o sobě a o své praxi, ale o jiných,
Prostřednictvím anekdot, případně kritickým posuzováním uměleckých děl - 3. stol. – 1. stol. př. Kr.

Duris ze Samu: anekdoty o umělcích, výroky o řemeslném umění

Xenokratés z Athén, kol. 280: základní charakteristiky uměleckých děl

- Exaktnost /preciznost - souměrnost/symetrie – pohyb/rytmus –estetika/optická invence

Pasiteles (z pobřeží jižní Itálie, 1. stol. př. Kr.)

- sochař píše pro nové publikum: pro římské znalce a sběratele

Quinque volumina nobilium operum in toto orbe

Plinius starší (23-79)

1b) Římská antika

1. Rétorika

- Cicero, Quintilián, modální teorie stylu, decorum

2. Teorie architektury

- Vitruvius: *De Architectura libri decem*

3. Průvodce, topografie

- Pausániás, *Cesta po Řecku*

4. Ekfraseis-popisy uměleckých děl

- Lúkianos ze Samosaty (2. stol.): jeho nejznámější diatriba je "*Nevěřte lehkomyšlně pomluvě*",
- Flavios Filostratos (přelom 2. a 3. stol.) : *Eikones - Imagines*
- Filostratos z Lémnu (3. stol., snad vnuk předchozího) : *Eikones*.

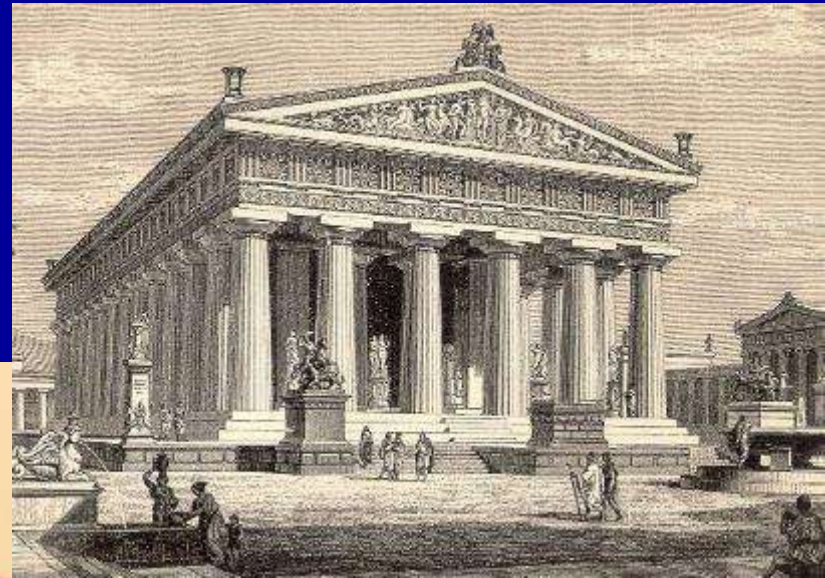
5. Dějiny umění jako dějiny inovací:

- Plinius st. a anekdoty o umělcích

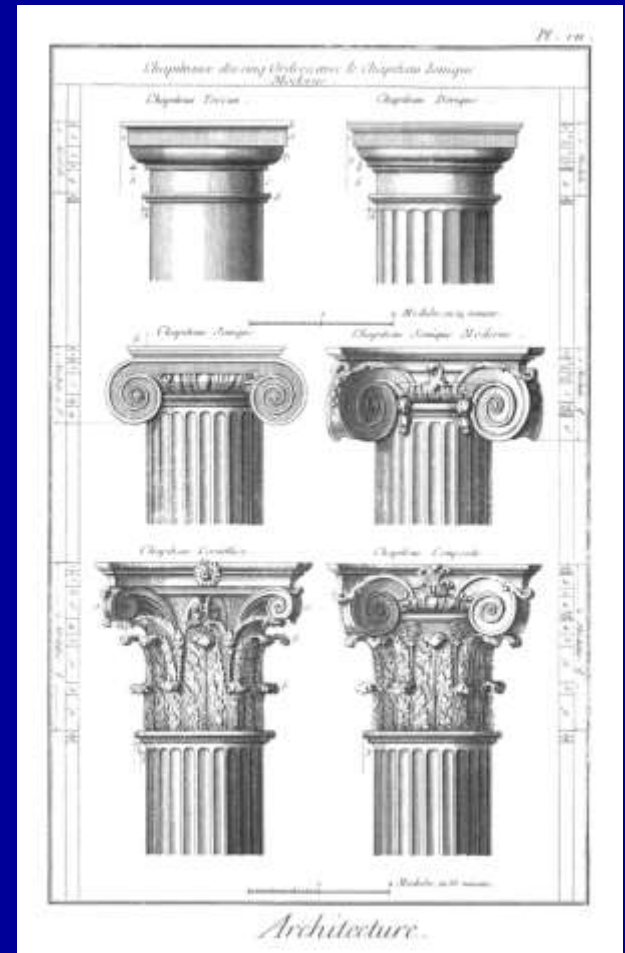
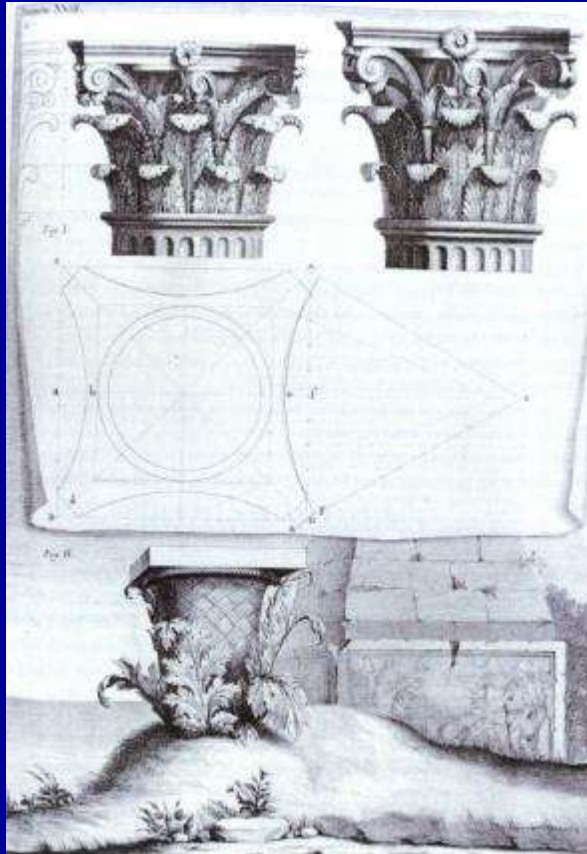
1) Rétorika

Genera: druhy – geografické, funkčně symbolické
dórský, iónský, korintský

Ordo: seřazení, pořadí, řád – toskánský/dórský – íónský – korintský/kompozitní

Modus: Tři stylové způsoby

grave (vážný - k dojmutí), *medium* (střední - k pobavení), *tenue* (jednoduchý - k dokazování)
grande (vznešený - k dojmutí), *subtile* (střízlivý - k poučení), *floridum* (květnatý - k pobavení)

Decor - Decorum: to, co je „vhodné a slušné“ pro daný úkol

2) Marcus / Lucius Vitruvius (Polio / Mamurra) – kol. 20. př. Kr.:

„Jako totiž ve všem, jsou i ve stavitelství
obsaženy dvě věci:
to, co je předváděno a to, co předvádí.
Předváděno je zamýšlené dílo, o němž se jedná
(*pratica/fabrica*);
předvádí je demonstrace, vysvětlená s důvtipnou
znaností (*solertia*)“

Vitruvius

Firmitas – Utilitas – Venustas

- Ordinatio (matematický modul)
Dispositio (kompozice, rozmístění na základě kreslených idejí)
- Symmetria (na základě modulu soulad částí)
Eurythmia (harmonie, vizuální působení)
- Distributio (stavba a její podmínky, správné a ekonomické rozvržení)
Decor (slušnost v obsahu a formě, „decorum“)

Ichnographia, Orthographia, Scoenographia

3) Průvodce (Pausánias, kol. 115-180)

Athénská sloupřadí a jejich výzdoba
Umělecké poklady na athénské Akropoli
Tajemství maratónské pláně

O slavném Héřině chrámu (Argos)

Památky a výzdoba chrámu olympijského Dia

O životě a slávě sochaře Daidala
Proslulé chrámy v Iónii

Historie a popis nejslavnějšího arkadského chrámu
(Tegea, Athena Alea)

Pozoruhodné dary v tegejském chrámu

O vzácném náhrdlníku královny Erifýly

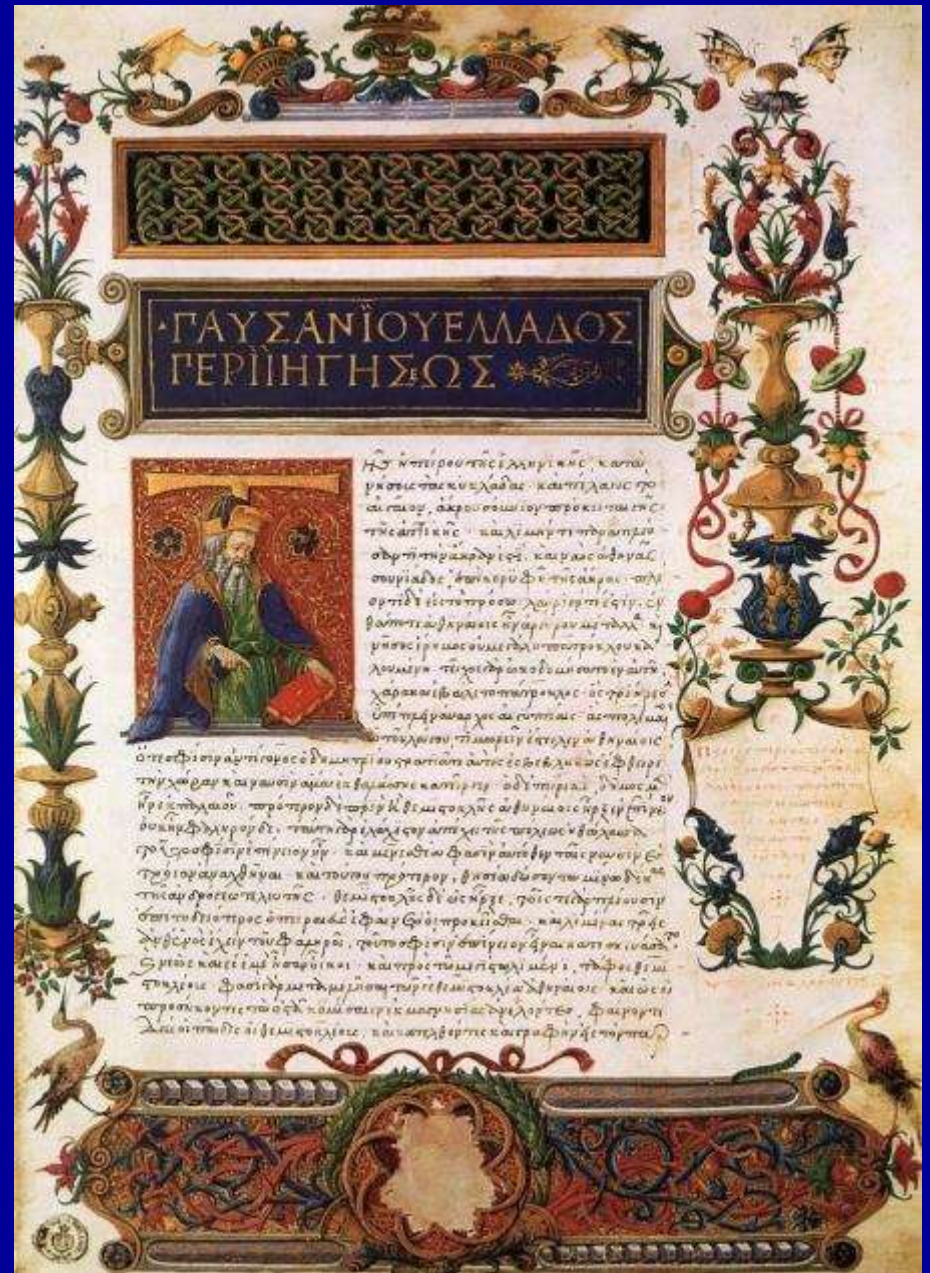
Jak povstala delfská amfiktyonie

Nejpamátnější votivní díla v Delfách

Delfské pokladnice

O věštkyni Sibylle

Polygnótovy malby z okruhu trójských bájí

4) Ekphrasis - ἔκφρασις

Lúkianos – diatriba „Nevěřte lehkomyšlně pomluvě“ popisuje obraz Pomluvy od malíře Apella
Leon Battista Alberti v renesanci tlumočí tento popis jako příklad malířské „istorie“ – příběhu s morálním
naučením

Philostratus Maior (3. stol.), *Imagines* (Εἰκόνες)

popisuje obrazy ve vile v neapolském zálivu

Tizián maluje podle popisu obraz pro studiolo rodiny d'Este ve Ferrare

5) Gaius Plinius Secundus Maior (kol. 23 - 79)

- *Naturalis Historiae libri XXXVII* (český překlad Zkoumání přírody)
- kosmografie, geografie, antropologie, zoologie, botanika, medicína, metalurgie a mineralogie

Závěrečné knihy

XXXIV: Měď, bronz a umění z bronzu

XXXV: Malířství, barvy, plastika z hlíny (reliéfy, sochy, cihly)

XXXVI: Mramor a umění z něj, slavné stavby, užitek nerostů

Sochařství v bronzu / samostatné ars: řemeslná práce v bronzu

a) Praotcem sochařů v bronzu: Feidias (83. olympiáda), 450 př. Kr.

b) Polykleitos, Praxiteles a po 320 př. Kr. jeho žáci

c) Plinius udává asi 366 jmen sochařů

- Ideální stav – kolem 300 př. Kr.

- V době 121. olympiády (tj. v letech 296-293 př. Kr.) skončilo umění (tj. bronzová plastika),

a po sto čtyřiceti letech bylo znovu oživeno v době 156. olympiády (tj. v letech 156-153 př. Kr.) v Římě

Malířství

a) Původ obrazů v Římě: příroda – památka – důstojnost (voskové obrazy a zbraně předků):

“tato tvorba obrazů dnes upadla v zapomenutí ..., vyžaduje se líbivý materiál a noví bohatí jsou celí pryč nad cizími obrazy”

“Umělecká technika je více než materiál” (Ars auro prior)

b) Historie obrazů: Egypťané a Řekové soupeří o počátky malířství

“první malířství bylo stínové, druhé monochromatické....,

později byly obrysy rozdělovány čarami uvnitř, první, kdo připadl kolorovat je, byl ...,

první, kdo zavedl zobrazování rysů v obličejích, byl ..., dále přispěl k pokroku malířství ten, kdo do něj zavedl smysl pro kompozici,...

První, kdo se zajímal o skutečnost a otevřel dveře poznání svému žákovi, byl....

Apelles prospěl malířství více než jiní – i svými spisy o malířské technice.

Dějiny umění jako dějiny inovací (Xenokratés z Athén)

„O začátkách trvá nejistota... kolem stínu člověka byla vedena čára...“ (Plinius a Vasari)

INVENTOR PICTURAE.

72

*Et tu fili hominis sume tibi laterem, & pones eum coram te,
& describes in eo ciuitatem Ierusalem. Eze. hiel 4*

Anekdoty o umělcích, výroky umělců
(Duris ze Samu)

Zeuxis (hrozny)

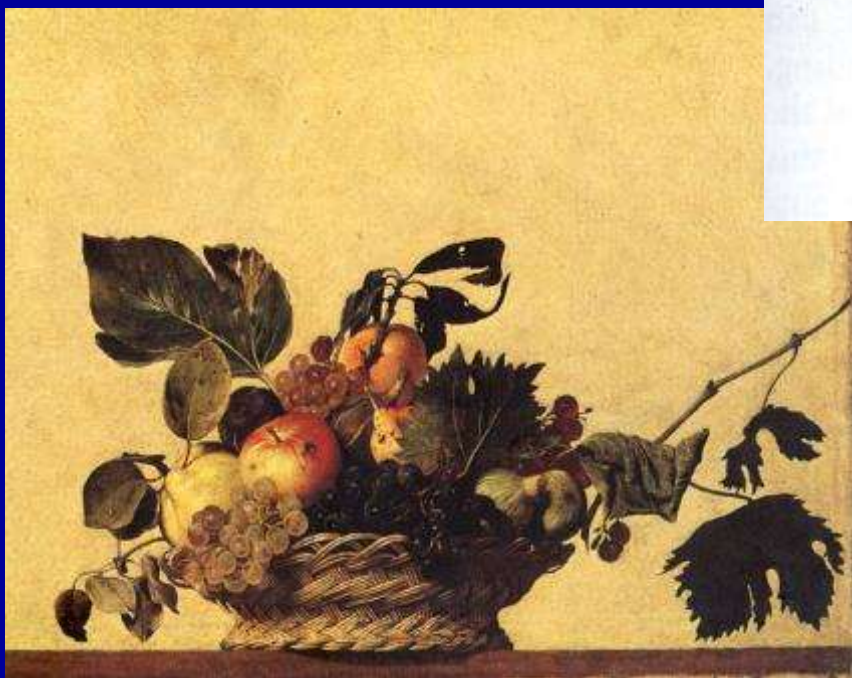
Parrhasios (zavěs)

Zeuxis (chlapec s hrozny)

ROMINES ATQVE VOLFCRES PICTVRIS DECIPIVNTVR. 74

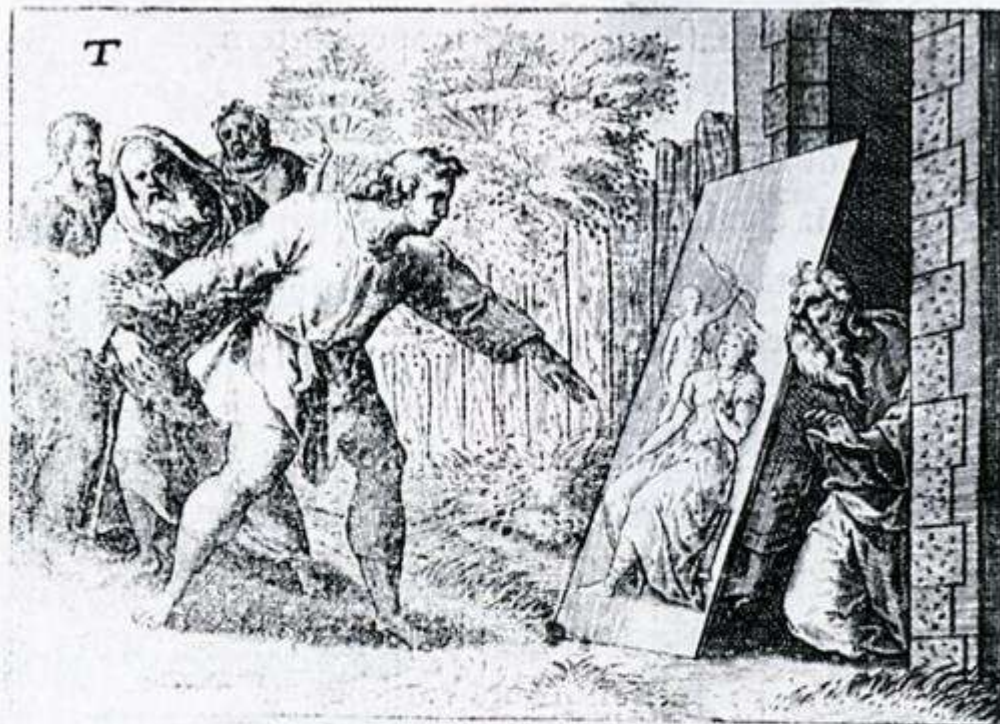

In manu artificum opera laudabuntur. Ecclesiast. 9. d.

Apelles a švec,

aneb umělecká kritika

*Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte
monstratum est. Exod. 25. d.*

**Kniha XXXVI. O sochařství a stavbách
(práce z kamene):**

„toto umění bylo daleko starší, než malířství a
umělecké zpracování kovů...

Řeční sochaři:

Feidias – Praxiteles, Skopas, Bryaxis

Sochařství v Římě:

Díla několika umělců, např. Laokoon
(Hagesandros, Polydoros, Athenodoros)

2) Středověk: umění a hagiografie

1. „Zakladatelé středověku“

- Boethius, Cassiodorus, Isidor ze Sevilly, Libri Carolini

2. Řádové předpisy

3. Středověké receptáře

- Heraclius, Theophilus (Rotger z Helmershausenu),
- Cenino Cenini

4. Topografické a hagiografické spisy

- Mirabilia urbis Romae, Liber de miraculis S. Jacobi

1. „Zakladatelé středověku“

Boethius, Cassiodorus, Isidor ze Sevilly

Sedm svobodných umění

gramatika, rétorika, dialektika - aritmetika, geometrie, astronomie, hudba

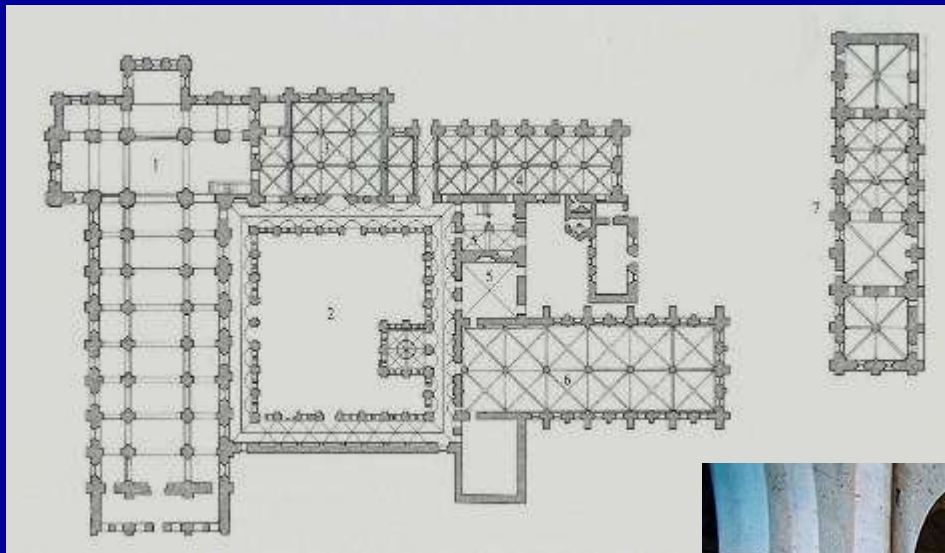
Libri Carolini (Theodulf z Orleans: proti synodě v Nikaii, 787) – „písmo je cennější než obraz“ - proti uctívání obrazů, obrazy ale mohou být užívány k ozdobě chrámů, pro účely vzdělávání a jako vzpomínka na minulost.

Germigny-des-Prés, 806:

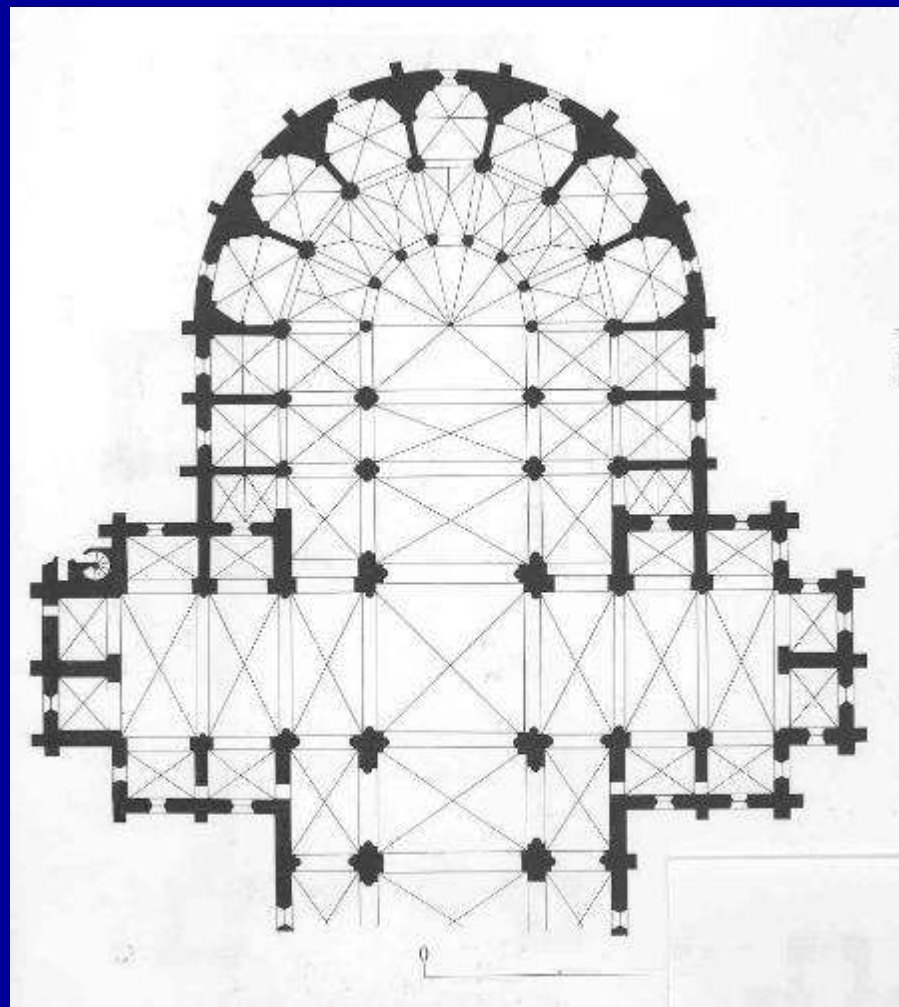
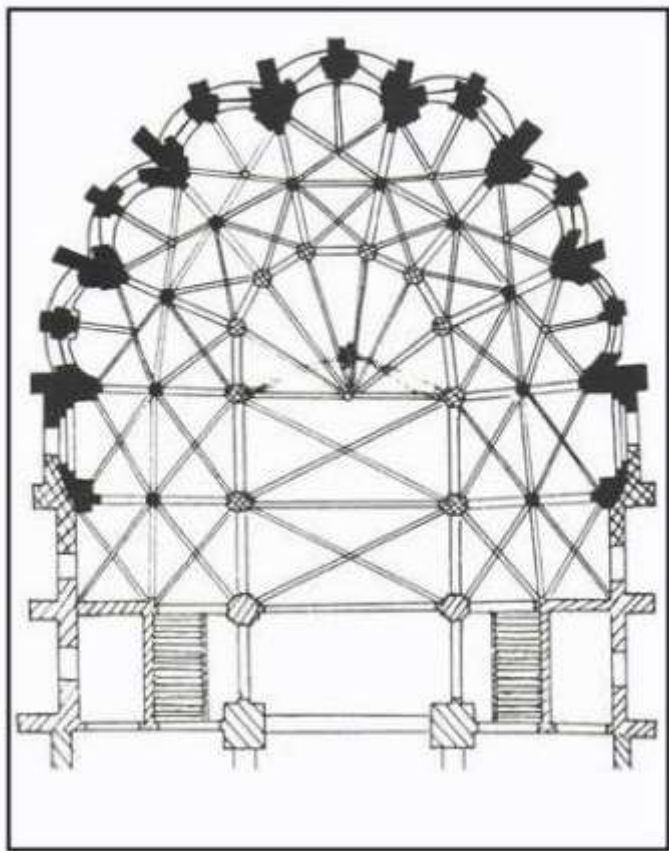
Theodulfem zhotovená mozaika

2. Předpisy cisterciáckého řádu: Fontenay, 1139-1147, Thoronet, 1160-1190

Saint-Denis a „Bernardinský plán“ u cisterciáků

3. Receptáře

Theophilus (Rotger z Helmershausenu?), kol. 1130

Schedula diversium atrium

proti cisterciácký spis o zhotovování luxusních předmětů, recepty na barevné vitraje, olejovou malbu, apod.

Cennino Cennini (kol. 1370 – před 1427)

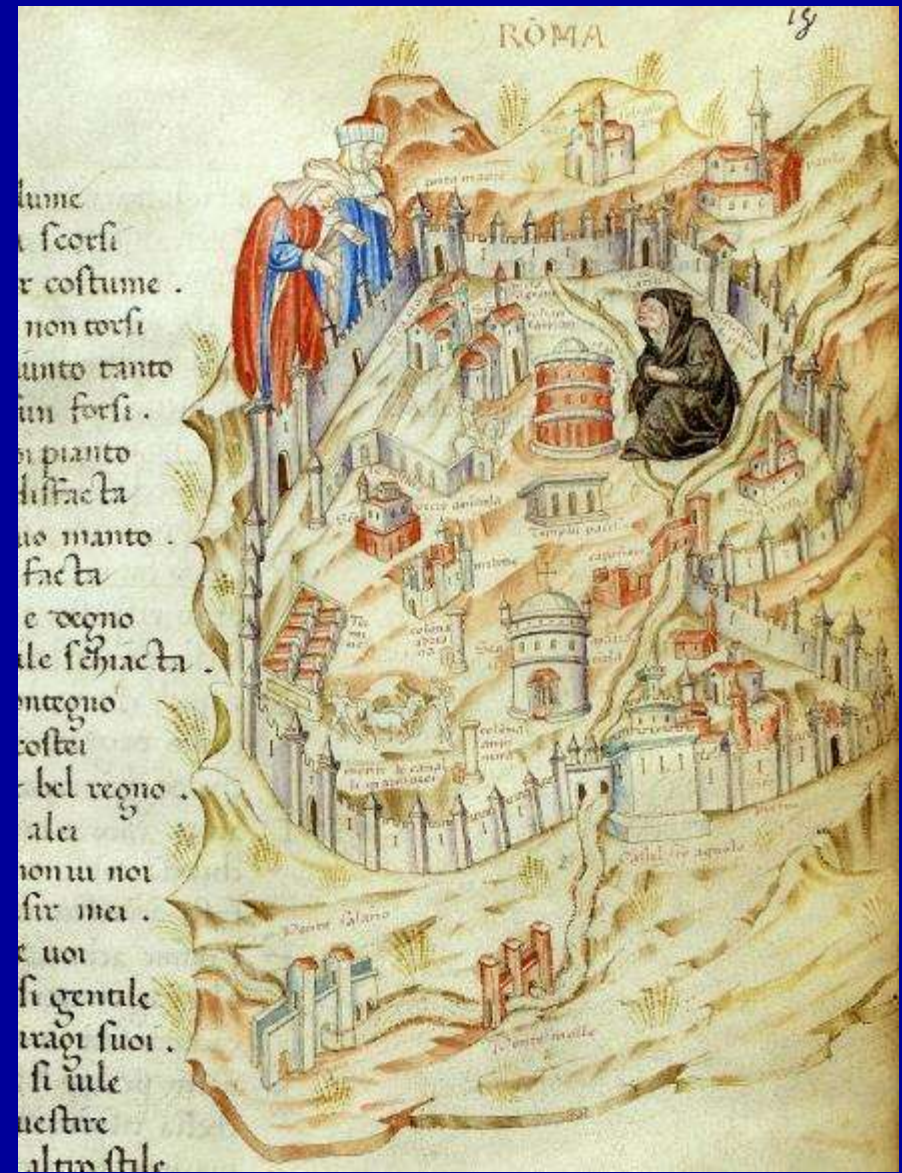
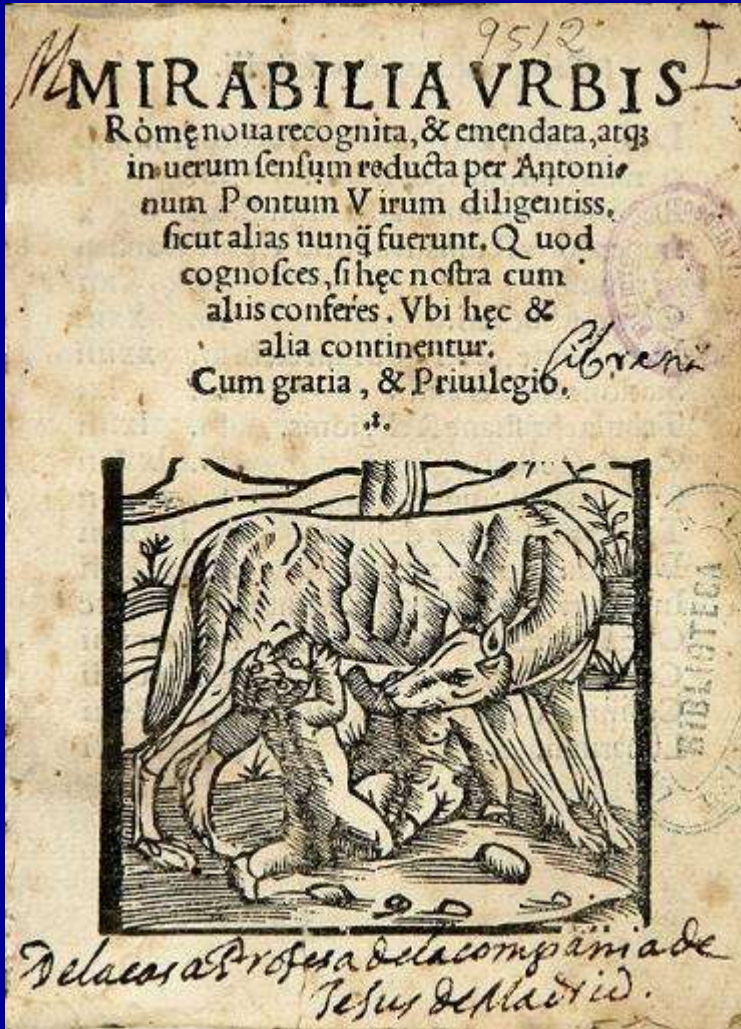
Receptář tradovaný z původní
giottovské dílny.

Termíny, které byly užívány v novém
jazyku (disegno-fantasia, maniera,
sfumare, apod.)

- Giotto
- Taddeo Gaddi
- Agnolo Gaddi
- Cennino

4. Mirabilia urbis Romae (12.-15. stol.)

3) Nový pojem umění a Florencie (14.-15. století)

1. Rétorika a životopisy slavných rodáků – “uomini famosi”
2. Mirabilia - průvodce
3. Mezi dílenskými receptáři a uměleckou teorií
4. Leon Battista Alberti
5. Leonardo da Vinci

1. Rétorika a životopisy - „uomi famosi“

Filippo Villani (1325-1405), Florencie: *De origine Florentiae et de eiusdem famosis civibus* (de Cimabue, Giotto, Maso, Stephano et Thaddeo pictoribus)

Srov. výklad: Michael Baxandall: *Giotto and the orators: humanist observers of painting in Italy and the discovery of pictorial composition, 1350-1450*. 1971: pohled na současnost prostřednictvím antických textů

Plinius st.:

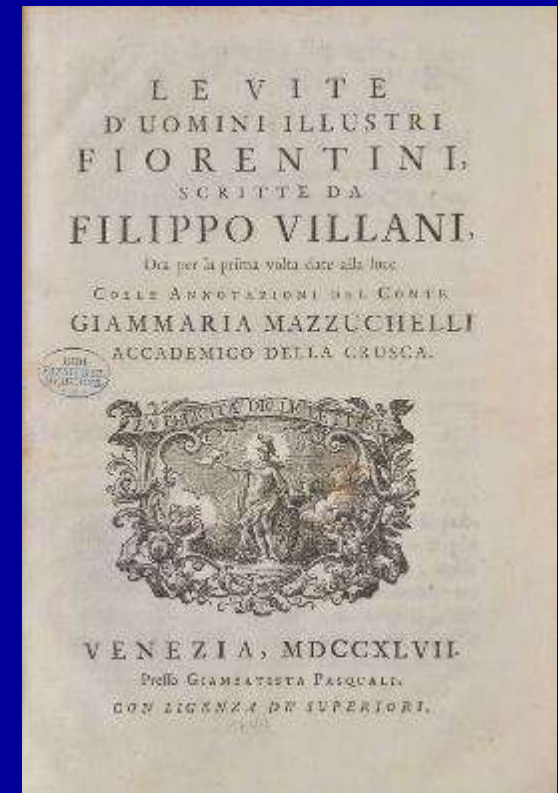
- Apollodoros (první se zajímal o skutečnost a otevřel bránu svému žáku)
- Zeuxis (dal malbě vznešenost a pozvedl ji na vysokou úroveň)
- Zeuxidovi žáci (Parrhásios a další)

Filippo Villani užívá stejný způsob pohledu na florentské malířství:

- Cimabue (první byl zaujat skutečností a podpořil svého žáka)
- Giotto (převvedl starý způsob malby na nový)
- Giotteschi (Maso di Banco, Stefano Fiorentino, Taddeo Gadi)

Giovanni Santi (1433?-1494), Urbino: *Cronaca rimata – La vita e le gesta di Federico di Montefeltro Duca d'Urbino* /veršovaná kronika/ - důraz na toskánskou kulturu

Bartolomeo Fazio/Facio (1410-1457), Neapol: *De viris illustribus* (Pisanello, Gentile da Fabriano, Jan van Eyck, Rogier van der Weyden) + antikující ekfrasis

2. Mirabilia

Francesco Albertini (1469-po 1510), *Opusculum de mirabilibus novae & veteris urbis Romae*;
Memoriale di molte picture e statue sono nella inclyta cipta di Florentia.

3. Mezi receptáři a uměleckou teorií

Lorenzo Ghiberti (asi 1378-1455): *I Commentarii* (Denkwürdigkeiten)

Proemium: podle Athenea o obléhacích strojích a Vitruvia o znalostech umělce

První díl: sochaři a malíři starověku podle Plinia a Vitruvia

Druhý díl: malíři ve Florencii, v Sieně, sochaři, „německý“ sochař,
autobiografie, zmínka o architektonickém traktátu

Třetí díl: teoretické základy (problém pojmů podle Vitruvia,

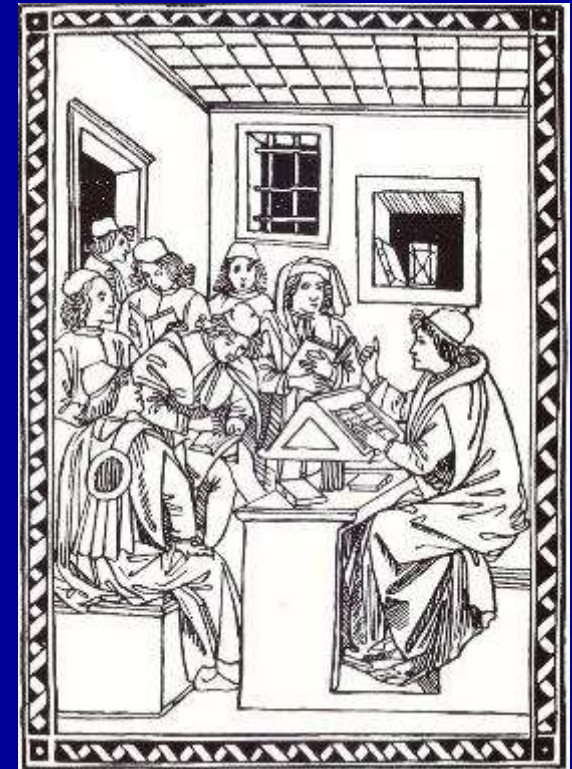
Optika podle Alhazena, teorie vidění, proporce podle Vitruvia (vlastní návrh,
kritika Vitruviánské figury, další proporce lidských částí)

Cristoforo Landino (1425-1498): básně, filozofické dialogy, komentáře

komentář k Božské komedii: charakteristiky známých florentských malířů

komentář k Aeneidě - různé druhy významů textu a malby:

„ad historiam, ad fabulam, ad physicam, ad allegoriam“

4. Leone Battista Alberti (1404-1472)

I Libri della famiglia, 1433–1441

Apologi, 1437

Grammatica della lingua toscana, 1441–1447

Ludi rerum Mathematicarum, vor 1452

De Componendis Cifris, 1466/1467

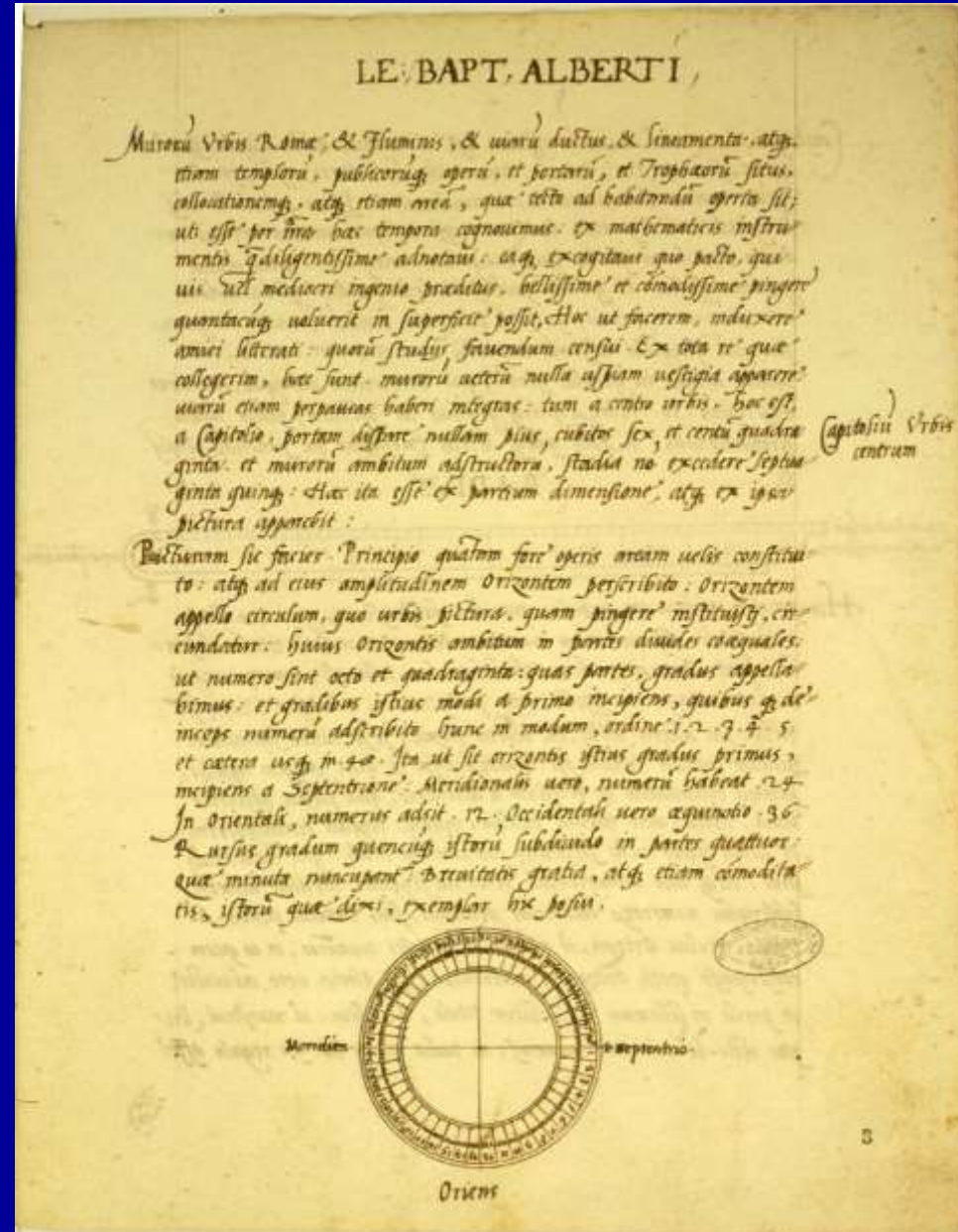
De Iciarchia, 1468

Descriptio urbis Romae, kol. 1450

vyměření koordinátů pro zobrazení města Říma,
hradeb, řeky a památných míst

Momus o del principe, kol. 1440

satira, využívající architektonické myšlení

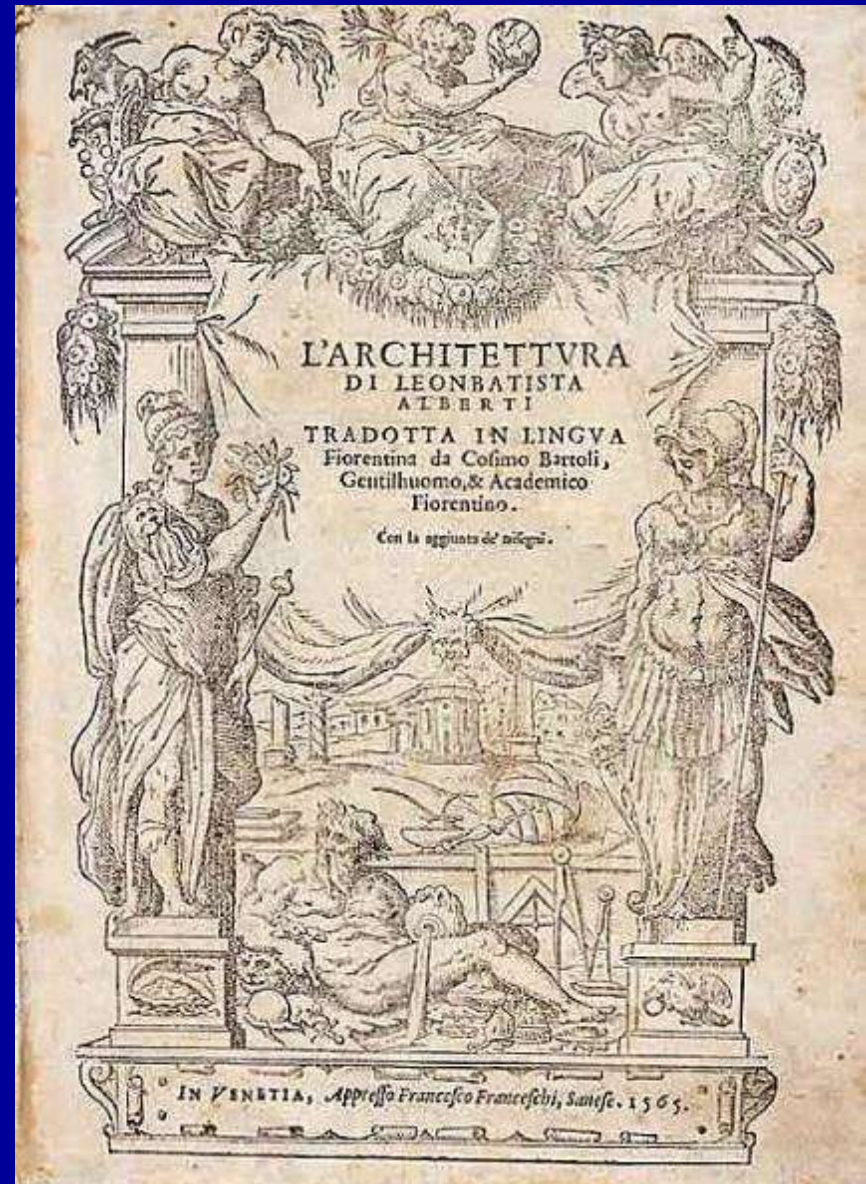
De pictura, 1435-1436

- Základy: geometrie, optika, perspektiva
- „Nové pojednání“ o malířství: chvála malířství – definice (obrázování - skládání - stínování a osvětlení)
- Malíř: úkol malíře, jeho vzdělání, malba „istorií“, vztah k veřejnosti

De statua, kol. 1435

- Původ sochařství: v přírodě daných a nalezených forem povstává lidské umění sochy
- Sochařství lze rozlišit: Fictores (přidává se hmota, plastika) – Sculptores (odnímá se hmota, skulptura) – Argentarii (sochařství, odlévající v bronzu)
- Popis tří měřících přístrojů (analogie měření měst a nebes): jejich prostřednictvím může být utvořen lidský proporční kánón jako součást universální harmonie čísel

De re architectura libri decem, 1443-1452

- Celé stavitelství se zakládá ve stanovení obrysů díla a v jeho technickém provedení...
Úkolem a funkcí obrysů je ovšem také udávati stavbám a částem staveb vhodné místo a určit číselné vztahy, příhodné rozměření a příjemné uspořádání, aby celý útvar a vzhled stavby byly dány těmito obrysy. Obrysy v sobě neobsahují, že by se musely řídit materiálem...
- Bude možno duchem a myslí předeřpsati úplnou formu stavby bez jakéhokoli zřetele k materiálu...
- Za tohoto stavu jsou obrysy určitou ustálenou představou pojatou duchem, prováděnou pomocí linií a úhlů a dokonanou vzdělanou duší a rozumem.
- Za architekta přitom prohlásím toho, kdo dovede stejně tak věc v myslí a v duchu podle spolehlivých a obdivuhodných pravidel a postupů vymezit, jako provést technicky...A aby to dovedl musí pochopit a poznat věci nejlepší a nejhodnotnější.

Rozdělení látky in De re aedificatoria:

Základ architektury

- I. kniha: O obrysech (delineamenta)

Materiál a konstrukce

- II. O stavebním materiálu
- III. O stavebních pracích

Užitečnost a účel

- IV. O stavebních dílech pro všechny
- V. O stavbách pro jednotlivce

Výzdoba a účel II

- VI. O výzdobě
- VII. O výzdobě staveb posvátných
- VIII. O výzdobě staveb veřejných
- X. O výzdobě budov soukromých
- a) V čem spočívá úkol zkušeného stavitele

Opravy a rekonstrukce

- X. O opravě stavebních děl

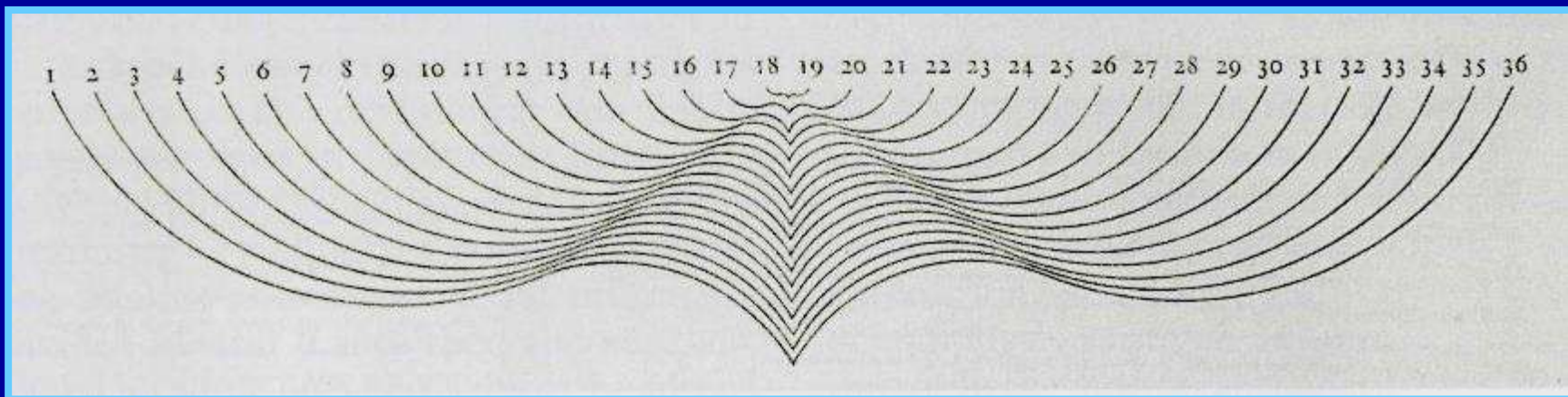
5. Leonardo da Vinci (1452-1519)

I. Tři nejrozsáhlejší kodexy originálních rukopisů a kreseb:

- Codex Atlanticus (Milano, Bibliotheca Ambrosiana)
nejrozsáhlejší kodex kreseb.
- Kresby královské knihovny (Windsor Castle, The Royal Library)
přes 600 kusů.
- Codex Arundel (London, British Library).

II. Jeden z nejlépe originálně dochovaných rukopisů:

- Codex Leicester (dříve také nazývaný „Codex Hammer“) – dnes v majetku Bill Gates Collection, Seattle. Na něm je možné demonstrovat původní Leonardovu práci se svými poznámkami.

III. Jednotlivé originální zápisníky:

- Rukopisy, označované písmeny A- M (celkem 12) + dva další, tvořící tzv. Codex Ashburnham (Paříž, Bibliothèque de l'Institut de France)
- Rukopis o létání ptáků (Torino, Biblioteca Reale).
- Codex Forster, tři rukopisy (London, Victoria and Albert Museum) a další rukopisy ve sbírkách: Biblioteca Nacional, Madrid; Biblioteca Trivulziana, Milano.

Traktát o malířství

1498: Luca Pacioli píše, že Leonardo sestavil traktát o malířství a lidských pohybech

1519: manuskripty a kresby zdědil Francesco Melzi – následně sestavil z osmnácti zápisníků a rukopisů:

Leonardův traktát, opis sestavený na základě Leonardových zápisníků (především podle rukopisů A, C, E,F):

- Codex Urbinas (tzv. Codex Vaticanus) – od poloviny 17. století v papežských sbírkách; původně byl asi určen pro výuku malířství.

Alternativní rekonstrukce Leonardova traktátu na základě Codexu Urbinas a Codexu Leicester

- Carlo Pedretti, Leonardo da Vinci on Painting – A lost book (Libro A), 1964.

Další osudy Leonardových rukopisů o malířství

1542: Benvenuto Cellini získává od francouzského šlechtice u dvora Františka I. knihu o sochařství, malířství, architektuře a perspektivě zkopírovanou z Leonardova manuskriptu – půjčuje ji Sebastianu Serliovi.

1568: Giorgio Vasari píše, že jeden milánský malíř vlastní manuskript o malířství a kresbě a chce jej vydat

1570: Francesco Melzi umírá a jeho dědicové začínají pozůstalost rozprodávat

1584 : Giovan Paolo Lomazzo zmiňuje rukopis o srovnání malby se sochařstvím, který prý vznikl pro vévodu Lodovico Sforzu

1630-1640: Cassiano dal Pozzo, sekretář kardinála Barberiniho v Římě sponsoruje projekt přepsání Leonardových rukopisů a připravuje Traktát o malířství s Poussinovými kresbami

Leonardo da Vinci, Traktát o malířství:

- Knižně vydaný traktát v Paříži Raffaelem du Fresne roku 1651:

obsahuje části autentické podle Melziho, ale též další, jinak zcela neznámé výroky. Leonardo je tu tak trochu převeden do akademicky teoretické podoby a jsou zdůrazňovány jeho „barokně“ zabarvené výroky. Toto vydání je dostupné i v českém překladu.

Původ dějin umění a „otec dějin umění“

- 1) Humanistické dějepisectví a „otec dějin umění“
- 2) „Idea“ a umělecké akademie
- 3) Počátky dějin umění v době osvícenství

1. Humanistické dějepisectví a „otec dějin umění“

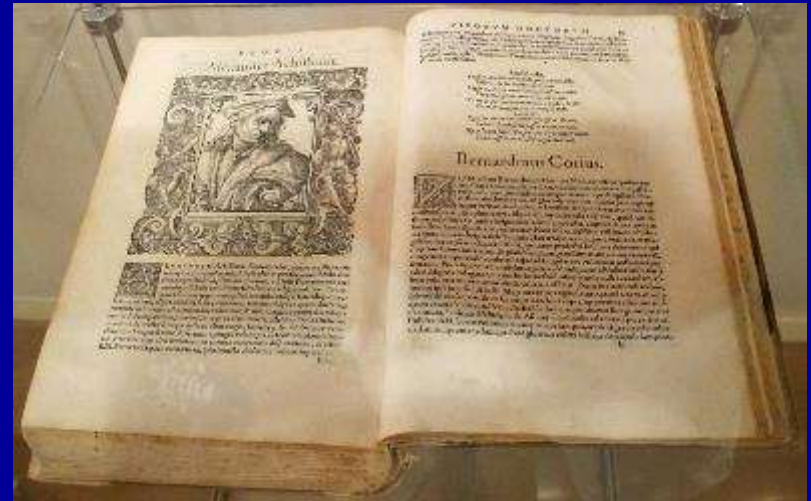
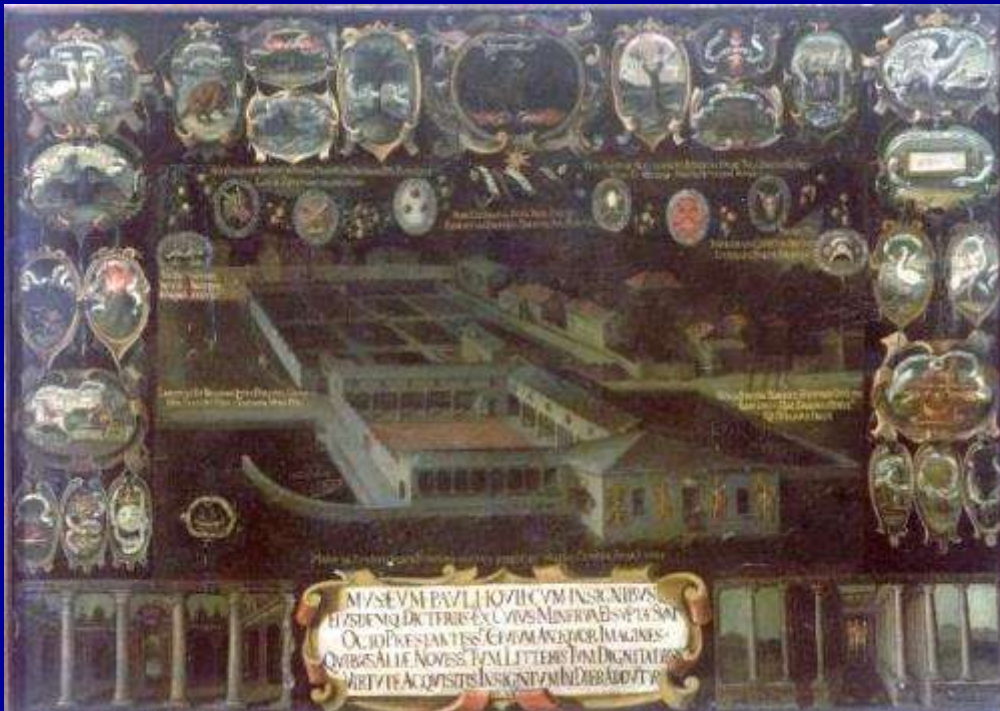
1. Vasariho předchůdci

Paolo Giovio (1483-1552)

Museo in Borgovico a Ritratti degli uomini illustri

Vitae virorum illustrium, 1549, 7 sv.

Elogi degli uomini d'arme, apposti ai veri ritratti, 1551

Marcantonio Michiel (1484-1552)

Notizia d'opere del disegno, 1521-1543

Kopie Gioviových portrétů ve florentských Uffizziích (na stěnách pod stropem)

2. Renesanční koncepce uměleckého pokroku

Georges Didi-Huberman: „dějiny umění začínají dvakrát“

Plinius st. – původ + historie

Giorgio Vasari

Leonid M. Batkin: přirovnává renesanční koncepci ke kruhu, který se v každém svém bodě otevírá

Disegno: stálý princip umělecké tvorby

Meditatio – reminiscencia: přemýšlením a vzpomínáním se vyrovnáváme se starými

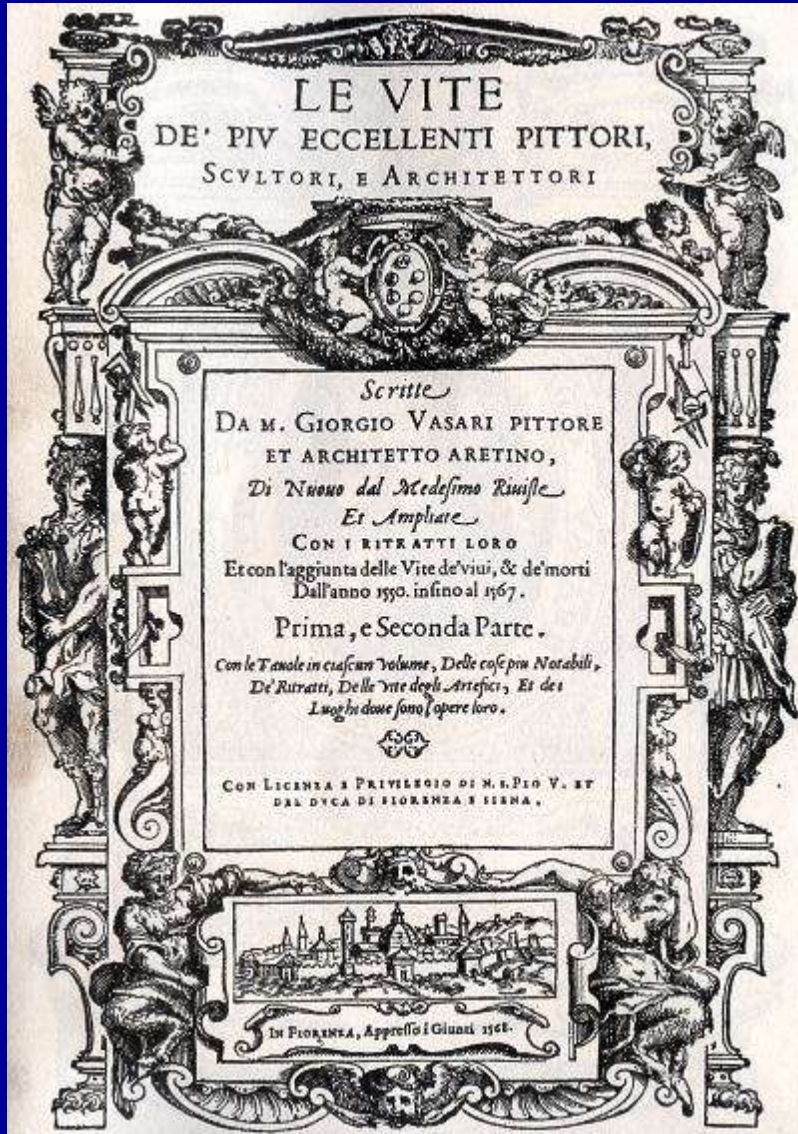
Rinascità – progresso della sua rinascità: stálý pokrok znovuvzkříšení umění

Václav Richter: dějiny umění z hlediska přirozeného vztahu ke světu

a) dokonalost současnosti (současné umění je „maniera moderna“ a my ji můžeme sledovat prostřednictvím postupných dějinných etap)

b) analogie lidského věku (zrození – jinošství – zralý věk, tj. dnešní současnost)

3. Giorgio Vasari (1511-1574)

Giorgio Vasari, *Le Vite de' piu eccellenti pittori, scultori e architettori*, 1550; 1568

- a) Umění – tři sestry (architektura, sochařství, malířství)
- b) „Disegno“ /nápad a kresba - „Invenzione“ /invence obsahového motivu
- b) Současné umění (Maniera moderna jako vrchol umění)
- c) Historická koncepce (progresso della sua rinascita) – pokrok nového vzkříšení

- d) Mýtus a legenda umělce: umělec se pozvedá z nízkosti ke společenské výšině
- e) Umělec jako dvořan

- f) Mimesis – nápodoba skutečnosti: umění směřuje k dokonalejšímu zpodobení skutečnosti a života (portréty takřka ožívají, vymyšlená krajina je jako skutečná)
- g) Zdokonaluje se technologická výbava umělců.

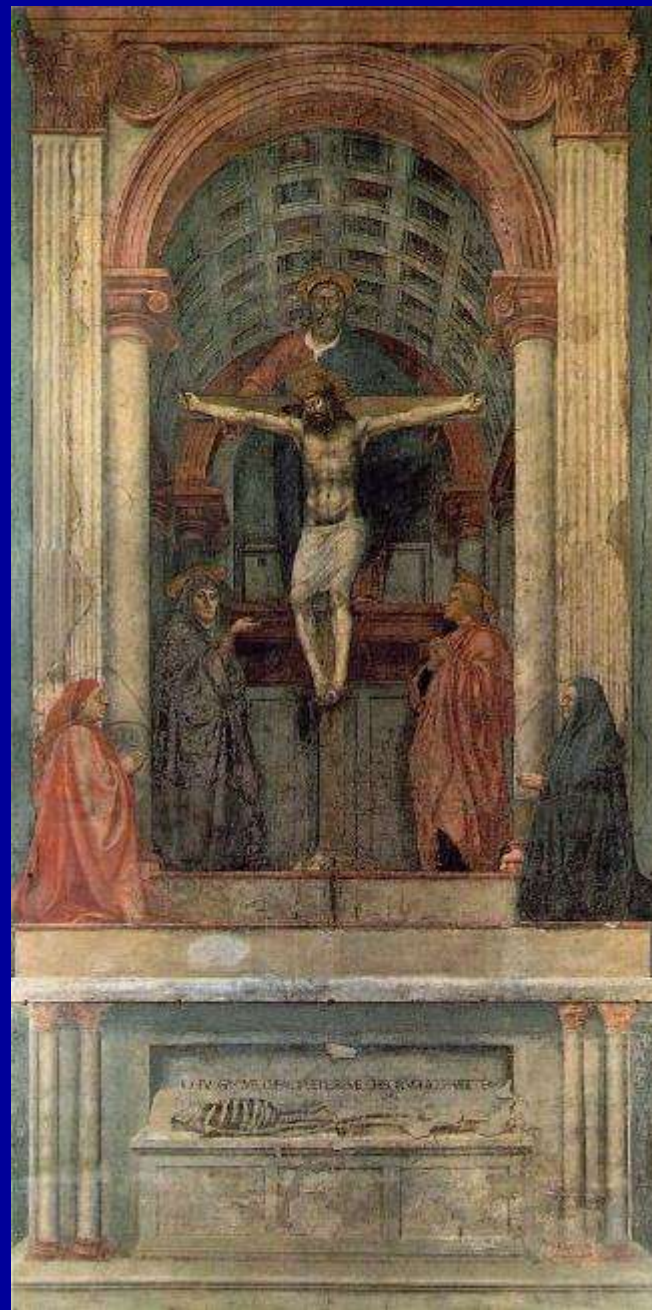

GIORGIONE DA CASTELFRANCO
PITTORE VINITIANO.

Maniera prima: Giotto; Nicolo a Giovanni Pisano

Maniera seconda – secca (suchá manýra):
Brunellesco; Donatello; Masaccio

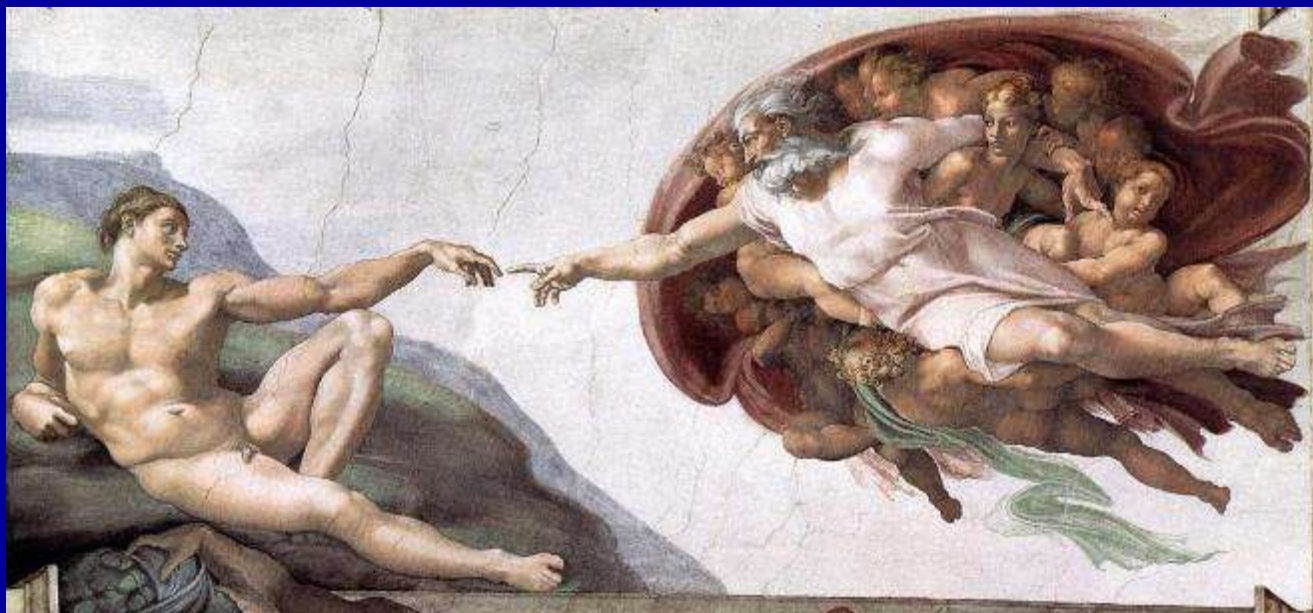
Benozzo Gozzoli
Piero della Francesca
Domenico Ghirlandaio

Na prahu maniere moderny:
Giorgione a Leonardo da Vinci

Nejvyšší vrchol manieri:
Michelangelo Buonarroti

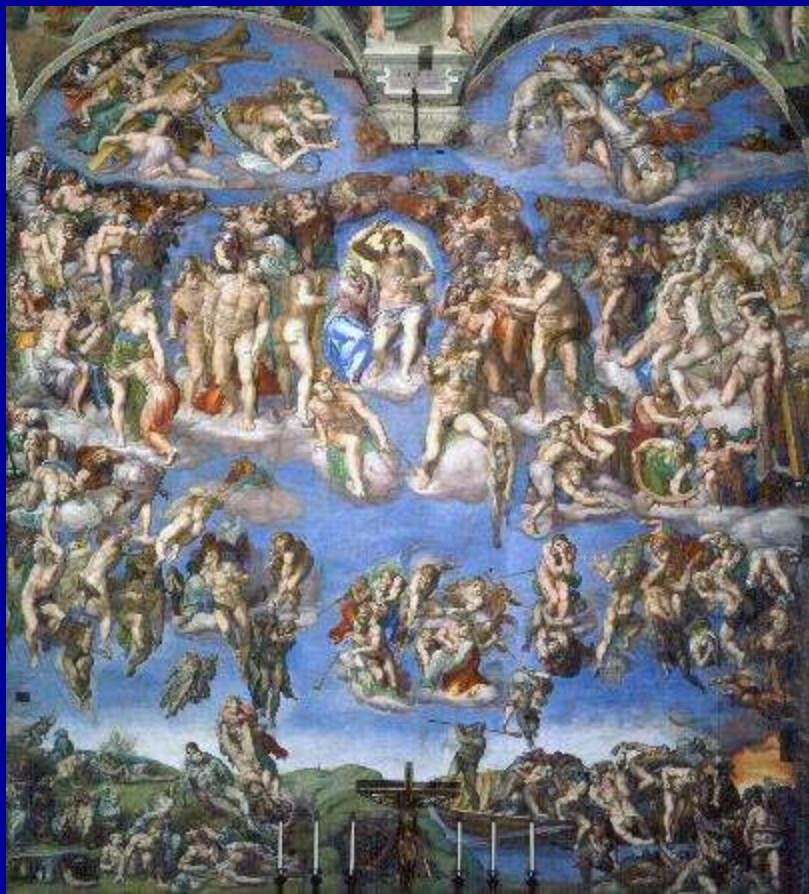
Accademia del Disegno:

1564

vévoda Cosimo I. + Michelangelo (capi)

Giorgio Vasari (zakladatel)

2. vydání: nejvyšší dokonalost umění ve třech projevech

Michelangelo - disegno

Rafael – invenzione

Tizian - colore

4. Vasariho následovníci

Itálie:

Raffaele Borghini (1537 - 1588)

Il Riposo (1584): dialogy o teorii a praxi umění v prostředí vily, kterou vlastnil významný florentský sběratel, důraz na protireformaci ve Florencii (dva svazky teoretické) a na dílo současných umělců po Michelangellovi a Vasarim (dva svazky biografické).

Giovanni Baglione (1571-1643)

Le Vite de' pittori, scultori, et architetti (od roku 1572 do 1642): životy jsou rozvrženy podle vlády jednotlivých papežů a jsou uváděny vždy kapitolou o papežských objednávkách.

Giovanni Passeri (1610-1679)

Vite dei pittori, scultori ed architetti che anno lavorato in Roma morti dal 1641 al 1673 (vydáno teprve 1772): umělci pracující v Římě od Domenichina po akademické umělce v době Alexandra VII.

Filippo Baldinucci (1625-1696)

Vocabolario toscano dell'arte del disegno, 1681: slovník pojmů a termínů z oblasti umění;

Notizie de' Professori del disegno da Cimabue in qua, per le quali si dimostra come e per chi le bell'arti di Pittura, Scultura e Architettura, lasciata la rozzezza delle maniere greca e gottica si siano in questi secoli ridotti all'antica loro perfezione, 6 sv., 1681-1728; vyšlo několikrát, naposledy 1846-1847: rozděleno podle století od roku 1300 až do roku 1670.

Vita del cav. Gio. Lorenzo Bernino, po 1680: umělecká biografie Berniniho. psaná pro Kristýnu Švédskou.

Jeden z nejvýznamnějších předchůdců dějin umění v Itálii. Jeho syn Francesco Saverio Baldinucci (1663-1738) na něj navázal, vydal poslední svazky z jeho pozůstalosti a pokračoval ve sbírání životopisů soudobých autorů.

„Vasariové“ severu

Karel van Mander (1548-1606)

Het Schilder-Boeck, 1604 (2. vyd. 1618): čtyři části – základy malířského umění, životopisy starověkých a italských malířů, životopisy slavných nizozemských a hornoněmeckých malířů, výklad Ovidiových Metamorfóz).

Joachim von Sandrart (1606-1688)

Teutsche Academie der Edlen Bau-, Bild- und Mahlerey-Künste, 1675-1679: I/1-3 (základy stavitelství, sochařství a malířství), /4-6 (životy slavných starých egyptských, řeckých a římských umělců, životy slavných moderních italských umělců, životy slavných horno- a dolnoněmeckých umělců); 7 (autobiografie Joachima von Sandrart). II/ 1-3 (o architektuře a jejích dějinách, o sochařství-popis prvních dvanácti římských císařů-umělecké sbírky vznešených pánů, o malířství-Ovidiovy Metamorfózy podle Carla van Mandera); III Iconologia deorum,

V Sandrartově díle se setkáváme poprvé s pokusem ukázat dějiny světového umění: přinejmenším v krátkých odstavcích zmiňuje ženy umělkyně a umělce mimoevropské, např. čínské nebo africké.

Pierre Monier (1641-1703)

Histoire des arts qui ont rapport avec le dessin (divisée en trois livres, où il est traité de son origine, de son progrès, de sa chute et de son rétablissement), 1698: malíř, učitel na pařížské akademii popisuje v prvním díle nejstarší umění až do římské republiky, druhý díl obsahuje římské císařství, úpadek umění a jeho proměnu v „maniere gotique“. Ve třetím dílu začíná toskánským znovuzrozením, vytvořením akademie disegna a vynalezením olejomalby v Nizozemí, popisuje umělce v geografickém třídění a dokládá, že na znovuoobnovení umění měla důležitost též grafická tvorba.

Arnold Houbraken (1660-1719)

De Groote Schouburgh der Nederlandsche Kunstschilders en Schilderessen, 3. sv. 1718-1720? Pokračuje v díle van Manderově, ale soustřeďuje se pouze na nizozemské umělce; jeden z nejdůležitějších pramenů pro životopisy vlámských a holandských umělců 17. století (životopisy Rubense a Rembrandta). Podobně jako italský Baldinucci pracuje s ověřenými daty a cituje své prameny.

Kritika Vasariho pojetí toskánské manieri

Paolo Pino (činný v letech 1534-1565)

Dialogo della pittura, 1548: drobný polemický spis, který srovnává toskánské a benátské umění – benátské umění od Giorgione je lepší než toskánské (umělecké pojmy disegno, invenzione, colore jsou analogické třem stupňům rétoriky - inventio, dispositio, elocutio). Neopomíjí ani nizozemské krajináře a chválí Albrechta Dürera.

Lodovico Dolce (1508-1568)

L'Aretino o Dialogo della pittura, 1557: dialogický spis zpracovává některé kritické myšlenky Pietra Aretina; kritizuje Michelangelovo dílo (zejména jeho Poslední soud) a vystupuje proti Vasariho pojmu „maniera“ – dává tomuto slovu ten pejorativní význam, který se později rozšířil.

Giulio Mancini (1559-1630)

Considerazioni sulla Pittura (1617, později několikrát přepracováno až do 1628): sienský lékař, působící v Bologni a později v Římě (jako dvorní lékař Urbana VIII., ale též sběratel, zajímající se o dílo Caravaggiovo. Jako sienský patriot vyzvedává dílo malířů v Sieně – oproti Vasarimu říká, že obnovitelem malby byl Guido da Siena. Píše o umělcích toskánských, boloňských, římských a zaalpských. Obrací se především ke sběratelům a milovníkům umění: ve druhém svazku popisuje způsob ználectví, založený na pečlivém studiu linií, radí, jak uspořádat „quadreria“ (obrazovou sbírku), a jak pečovat a ošetřovat obrazy.

Giovanni Andrea Gilio (činný mezi 1550-1584)

Due dialoghi ... degli errori ed abusi de' pittori, 1564: protireformační kritika společenského chování a umění 16. století. V prvním svazku navazuje na Castiglionova Dvořana a přidává mu důraz na katolickou výchovu a chování, ve druhém svazku kritizuje Michelangelův Poslední soud a ty malíře, kteří důrazem na akademickou manieru zanedbávají katolickou víru (Michelangelo byl velký umělec, jenž nechybuje z nevědomosti, ale proto, že prosazuje více své umění než pravdu).

Giovanni Battista Armenini (1525-1609)

De' veri precetti della pittura libri III, 1587 (další vydání 1678) – protireformační kritika umění 16. století, teoretické základy barokní malířské kultury (např. odlišení obsahových pojmů „istoria“ – „poesia“).

2. „Idea“ a umělecké akademie

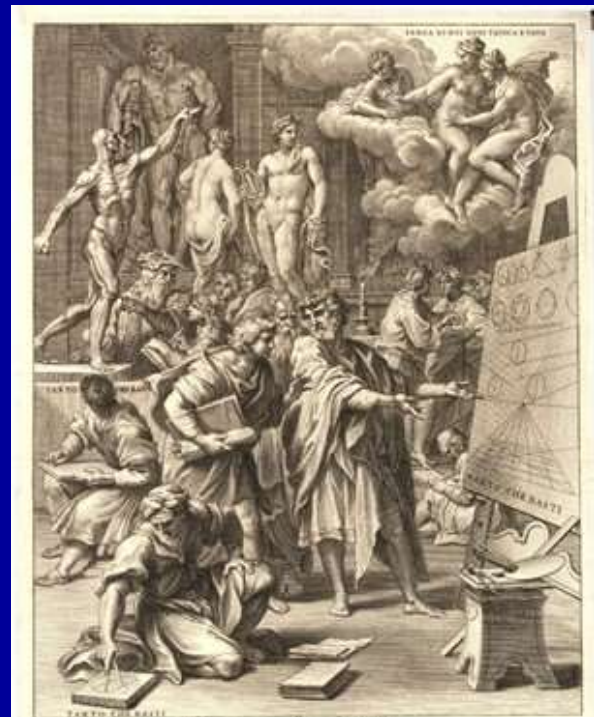
- 1. „Idea“ - akademická kritika v Itálii
 - Giovanni Paolo Lomazzo, Federico Zuccari
- 2. Poussinisté a Rubensisté, „staří a moderní“, ve Francii
 - Nicolas Poussin, Roger de Piles
- 3. Dogmatické traktáty o architektuře
 - Serlio, Barozzi da Vignola, Palladio
 - Vincenzo Scamozzi (Idea del'architettura universale)
- 4. Icones Symbolicae
 - Andrea Alciati, Cesare Ripa

1. Idea a akademické umění – tři sestry /architettura - scultura – pittura/

Accademia del Disegno (Florence)

Accademia di San Luca (Řím)

Nejstarší Akademie výtvarného umění:

1562/1563 - Accademia del disegno, Florencie (Giorgio Vasari;
Cosimo Medici a Michelangelo = "capi")

1593 - Accademia di San Luca, Řím
(Federico Zuccari ve svém římském paláci)

kolem 1600 - Accademia degli Incamminati, Bologna (sourozenci Caracciové)

1648 - Académie Royale de Peinture et de Sculpture

1671 - Académie d'Architecture, Paříž

(obě akademie spojeny 1695 v Académie des Beaux-Arts, Paříž)

1666 – Académie de France / Francouzská akademie v Římě

1662 - Norimberk (malíř Joachim von Sandrart)

1666 - 1692 - Vídeň (malíř Peter Strudel von Strudendorff)

1696 - Berlín (architekt a sochař Andreas Schlüter)

Idea: Federico Zuccari (1542-1609)

Idea de' scultori, pittori e architetti (Idea sochařů, malířů a architektů), 1607.

Giovanni Pietro Bellori (1615-1686)

Sekretář Accademia di San Luca, knihovník Kristýny Švédské, „komisař antických starožitností“ za Klementa X. :

L'Idea de pittore dello scultore e del architetto

Le vite de' Pittori, Scultori ed Architetti moderni, 1672

(pod patronací Francouzské akademie v Římě)

Admiranda romanarum antiquitatum ac veteris sculpturae vestigia, 1693

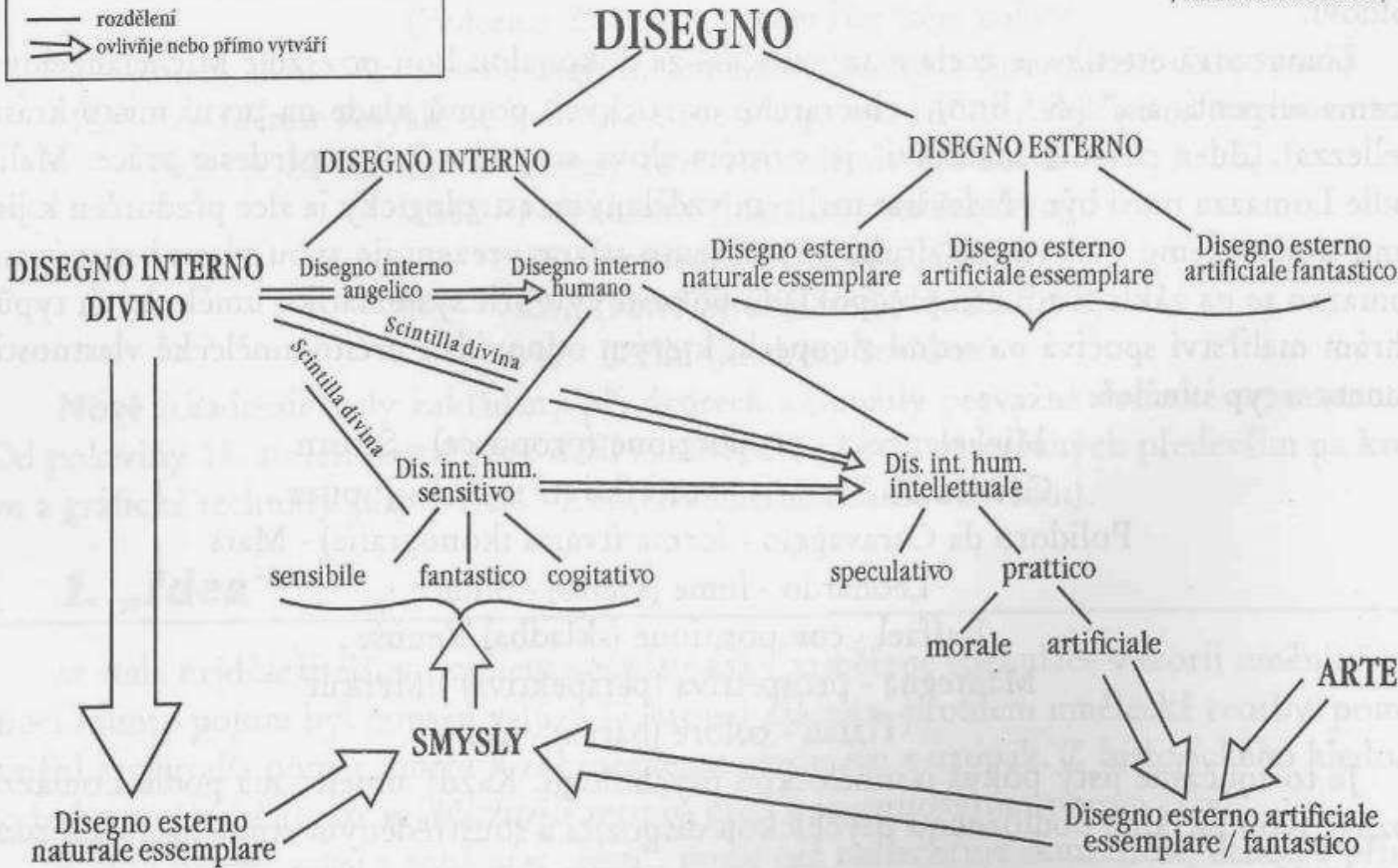
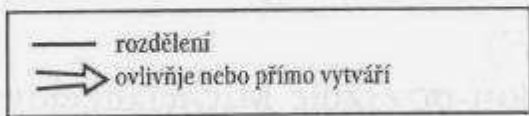
Descrizione delle imagini dipinte da Raffaello d'Urbino

nelle Camere del Palazzo apostolico Vaticano, 1695.

FEDERICO ZUCCARI. DISEGNO INTERNO a DISEGNO ESTERNO

/ schéma: Ulrich Pfisterer /

Umělecká kritika: disegno a colorito

Disegno – concetto - idea:

V období let 1530-1565 v Michelangelově a Vasariho uměleckém okruhu (Florence a Řím) představuje „disegno“ základ jakékoli umělecké tvorby,

Základ „umění“ (tj. architektury, sochařství a malířství) ve smyslu určitého „konceptu“, v němž je spojen nápad a jeho převedení do kresby: onen nápad je srovnáván s božskou inspirací – s božským vnitřním disegnem.

–Idea odstraňuje onu zbožšťelou metaforu, neboť je původním „konceptem“ utvářeným v umělcově duchu a je posléze zviditelněna v kresbě. Idea je potenciálně obsažena v objektech a nemá svůj původ v umělci či jeho zbožštěné inspiraci: je naopak z přírody vybírána.

Colorito:

V benátské Dolceho teorii barvy se objevuje řada termínů, které se stanou později v 17. a 18. století důležitou součástí toho, co uznávala tehdejší umělecká kritika za projev nejdokonalejší části malířského řemeslného výkonu (tj. *pratica*), např.:

–*convenevole sprezzatura* (přiměřená „přezíravost“), chápána jako pravý opak afektu v díle Tiziánově;

–*negletto ad arte* (úmyslná, zdánlivá „neumělost“);

–*vaghezza di colorito* (nedefinovatelná líbezná harmonie barev);

–*morbidezza* (něžnost, barevný jemnocit);

–*amabile sodezza* (láskyplná energie), apod.

Nová umělecké centra 17. století

Benátky

Marco Boschini (1605-1681)

Carta del navegar pitoresco (Mapa malířské navigace), 1660.

Le ricche Minere della Pittura Veneziana, 1664 (vydáno 1674).

Bologna

Giovanni Battista Agucchi (1570-1632),

Trattato (kol. 1607, vyšlo 1646): Agucchi vystoupil s novou tezí o úpadku umění ve 2. polovině 16. století; na sklonku století přichází "svůdce" umění (Caravaggio) a "znovuobnovitelé" umění (boloňští Caracciové). Tento církevní hodnostář symptomaticky oceňoval především antiku, Raffaela (v pojetí Vasariho, jenž zdůraznil jeho eklekticismus) a boloňskou školu jako zdroje pro nové umění.

Carlo Cesare Malvasia (1616-1693)

Vite de pittori bolognesi – Felsina sempre pittrice,
2 sv., 1678: „příběh o stařence“ /vechiarella v Římě.

Gian Lorenzo Bernini a umělecké hodnocení

„umělecké dílo hovoří za sebe
odhalení chyb dobrého díla
chvála významného díla

Proč mluvit o nedostacích krásné stavby ?

Nejdůležitější je využít nedostatků ...

Francesco Maria Sforza Pallavicino

prima apprensione
giudizio
discorso

2. Francie: akademická diskuse

Charles Perrault (1628-1703)

Parallele des Anciens et des Modernes, 1688 (2. vyd. 1692):

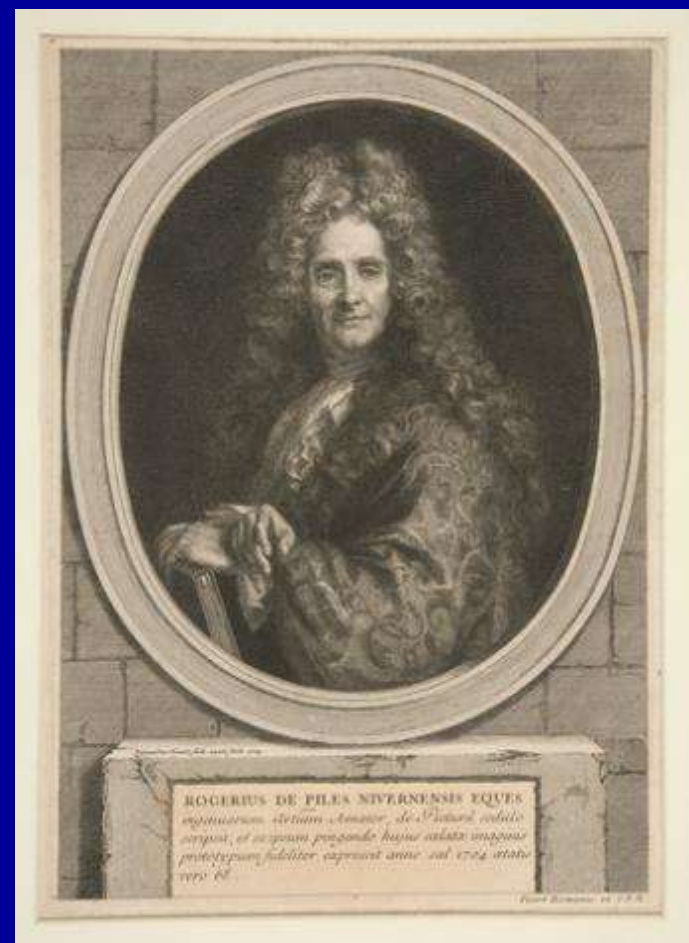
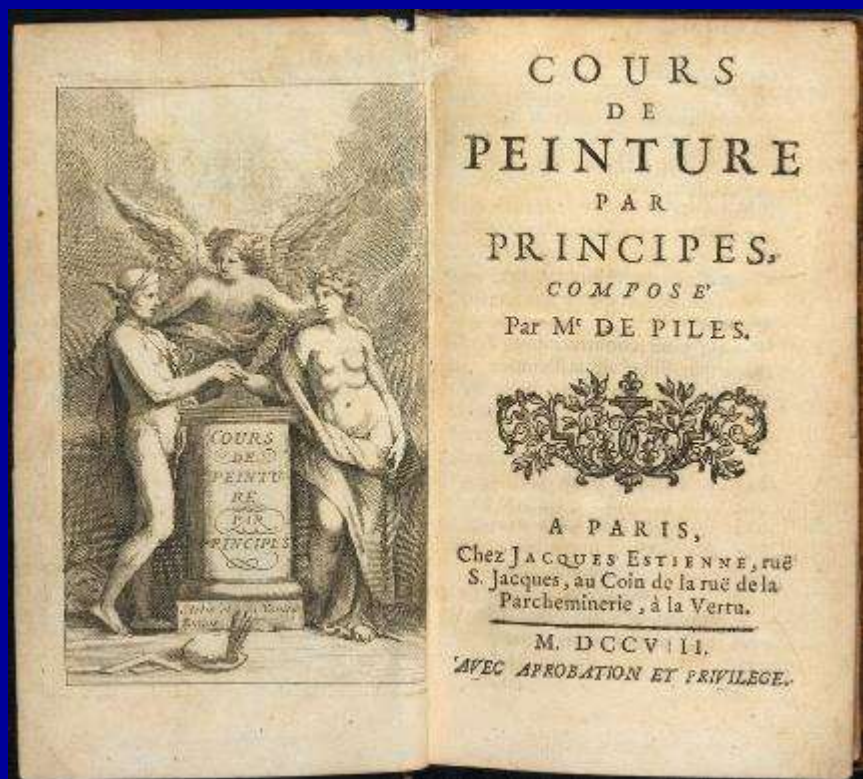
Roger de Piles (1635-1709)

Disertation sur les ouvrages des plus fameux peintres (včetně "Vie de Rubens"), 1681.

L'abrégé de la vie des peintres avec des reflexions sur leurs ouvrages, 1699.

L'Idée du peintre parfait, 1699.

Cours de peinture par principes, 1708.

Styl jako modus: heroický, pastorální, antikizující, apod.
Nicolas Poussin (1594-1665) – Paul Fréart de Chambelain

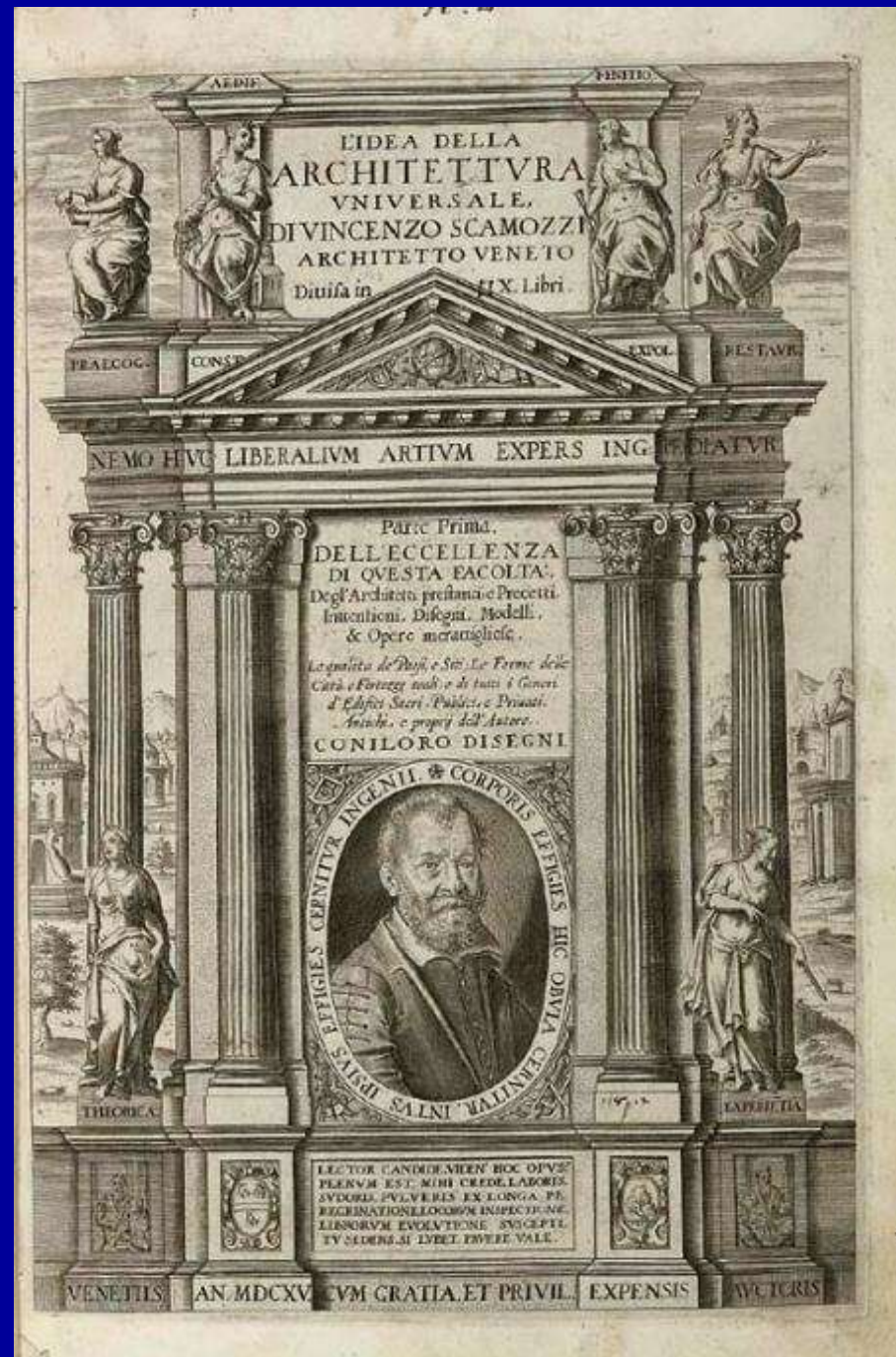
3. Dogmatické traktáty o umění

Vincenzo Scamozzi (1548-1616)

Discorsi sopra l'antichita di Roma, 1583.

L' Idea dell'architettura universale,
(plánováno 10 knih, vydány knihy 1-3, 6-8), 1615.

Moderní podoba architektonického traktátu, který
měl poměrně značný význam pro barokní architekturu
17. století

4. Icones Symbolicae

(a) Hieroglyfy:

Pietro Valeriano (1477-1558)

Hieroglyphica sive de sacris Aegyptiorum aliarumque gentium litteris, 1556.

Athanasius Kircher (1602-1680)

b) Emblematika a ikonologie:

Andrea Alciati, Emblematum libellus, 1531.

Hadrianus Junius, Emblemata, 1565.

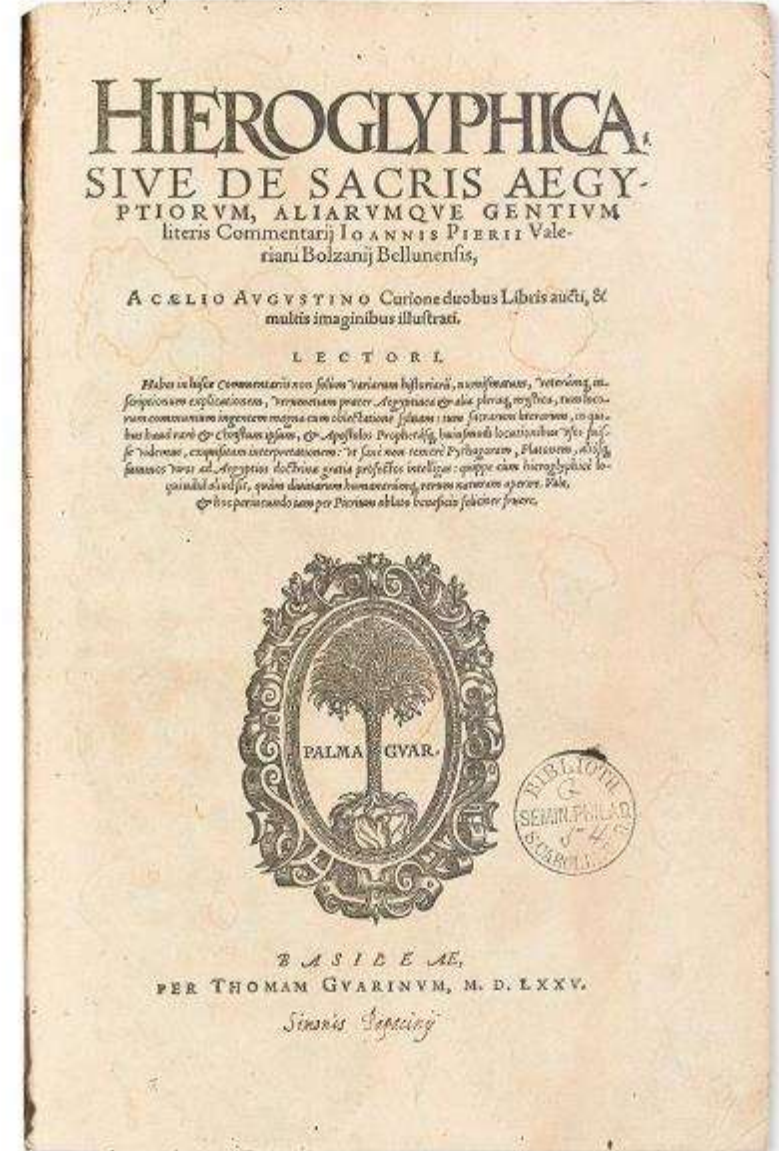
Cesare Ripa, Iconologia, 1593

c) Filozofie symbolických obrazů:

Christophoro Giarda (1595-1649)

Bibliotheca Alexandrinae Icones Symbolicae, 1626

(srov. jeho využití i: Ernst H. Gombrich)

Počátky umělecké kritiky? Počátky dějin umění ?
(Rembrandt – kritik jako soudce – učenci diskutující nad obrazem)

3. Počátky dějin umění v době osvícenství

- 1. Estetika sentimentu
 - Abbé Du Bos, Denis Diderot
 - Rokokově klasicistní grafika
- 2. Archeologie vkusu
 - „Ciceroni“
 - Johann Friedrich Christ
- 3. Kritické dějepisectví
 - Lione Pascoli, Scipione Maffei, Giovanni Gaetano Bottari

1. Estetika sentimentu

Jean Baptiste Dubos (1670-1742)

Denis Diderot (1713-1784)

Salony, 1759-1781

Gabriel de Saint Aubin, Salon roku 1767

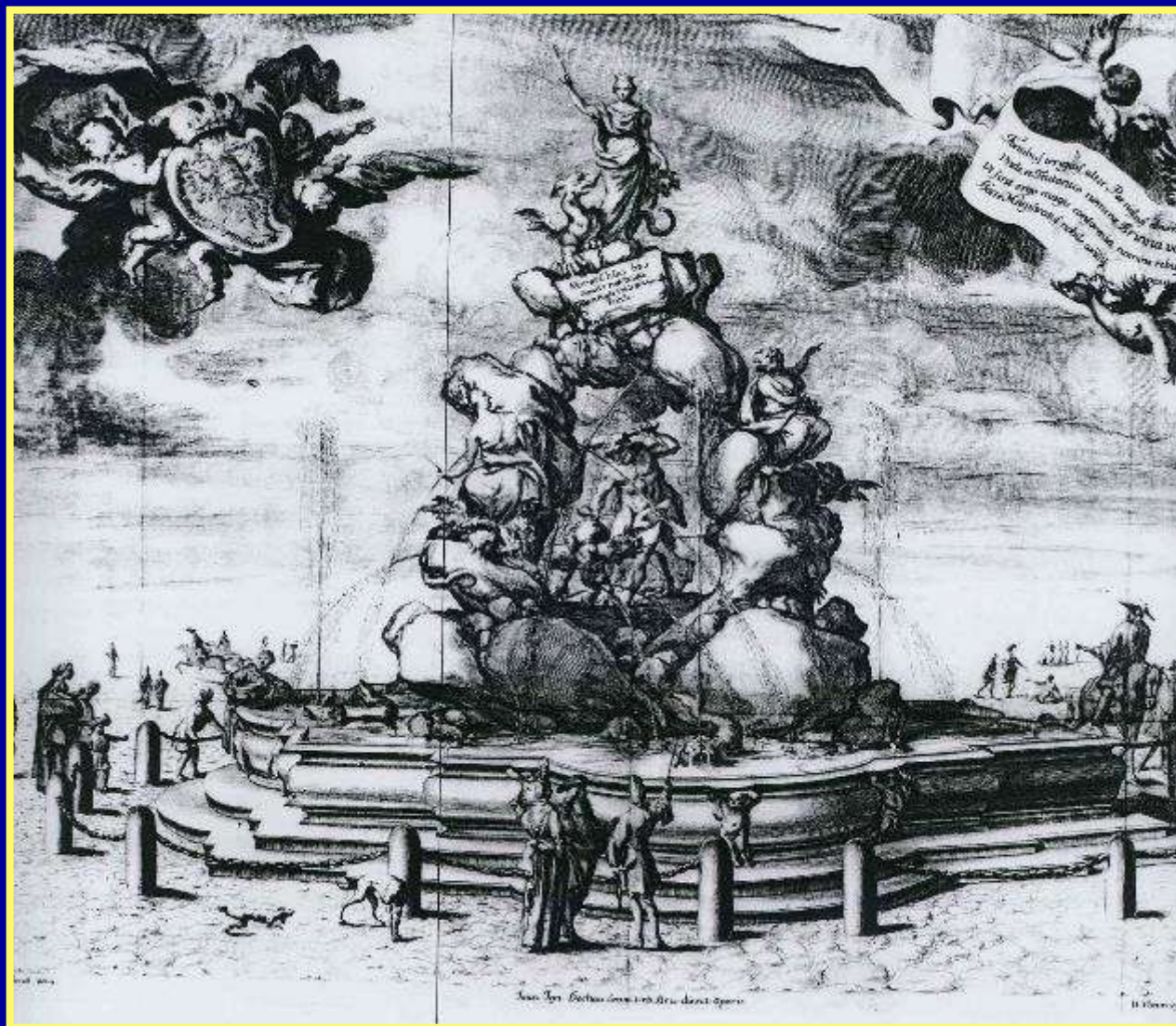
Jean Claude Richard de Saint Non (1727-1791)

Voyage pittoresque ou Description des royaumes de Naples et de Sicile, 5 sv.

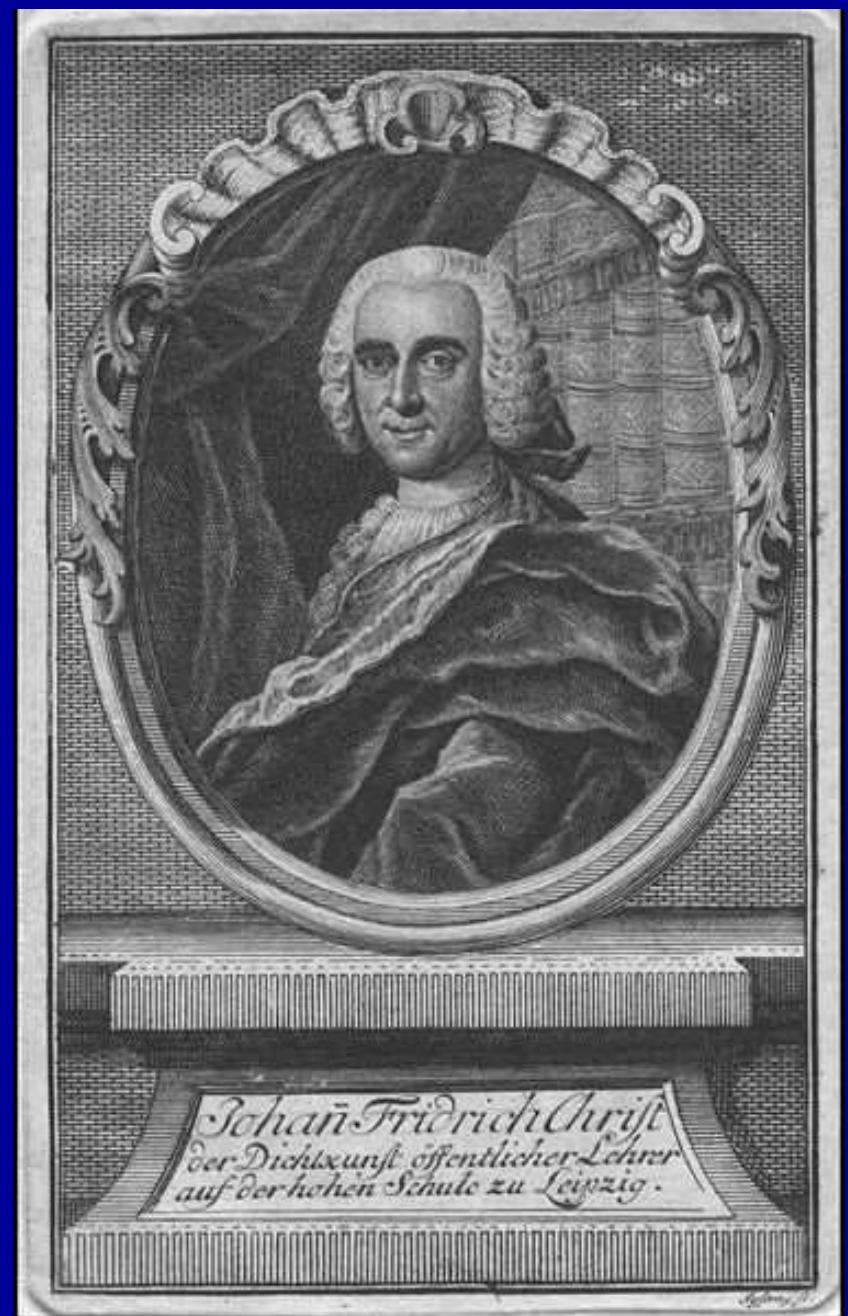
2. Archeologie vkusu – il Cicerone

Johann Ignaz Dechau, kol. 1700, brněnský senátor vysvětluje šlechtické společnosti význam kašny Parnas, jejíž výstavbu řídil

Johann Friedrich Christ (1701-1756):
„ozdoba“ Univerzity v Lipsku,

„archeologie vkusu“, ciceronství a počátky nového
znalectví na základě vlastní sbírky grafiky

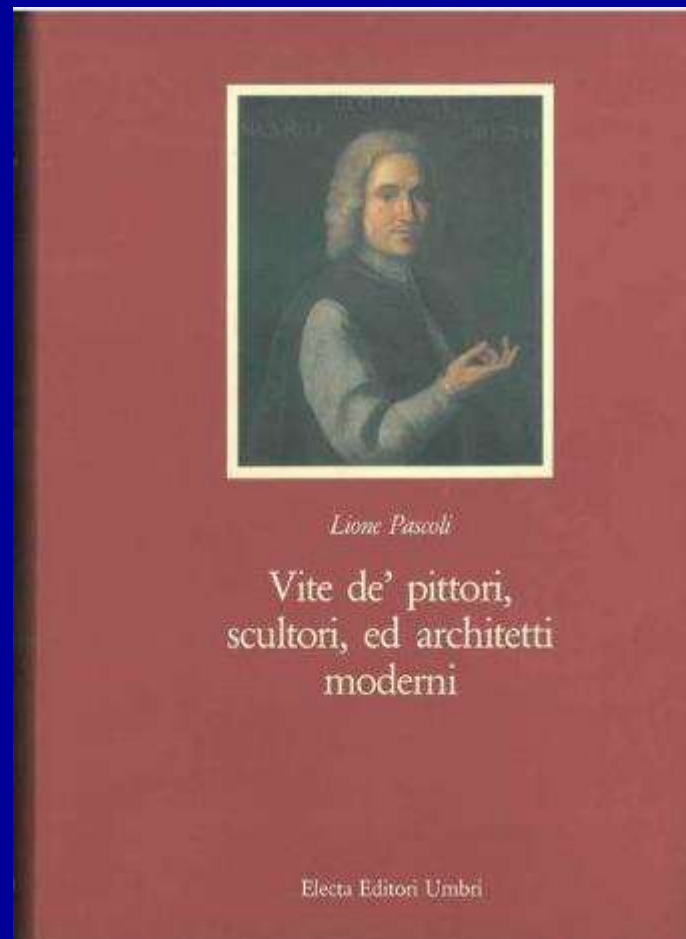
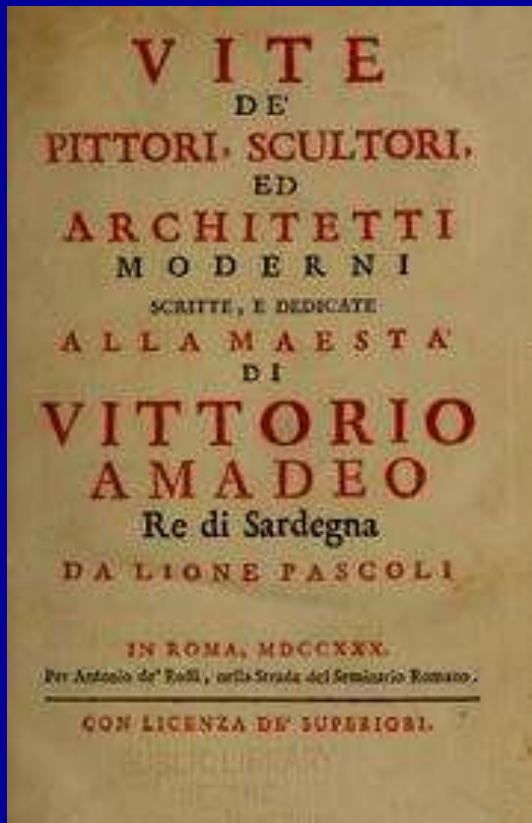
3. Kritické dějepisectví

Lione Pascoli (1674-1744)

Vite de pittori, scultori ed architetti moderni, 2 sv. 1730, 1736 (barokní umělci především od Pietra da Cortony až po rok 1731);

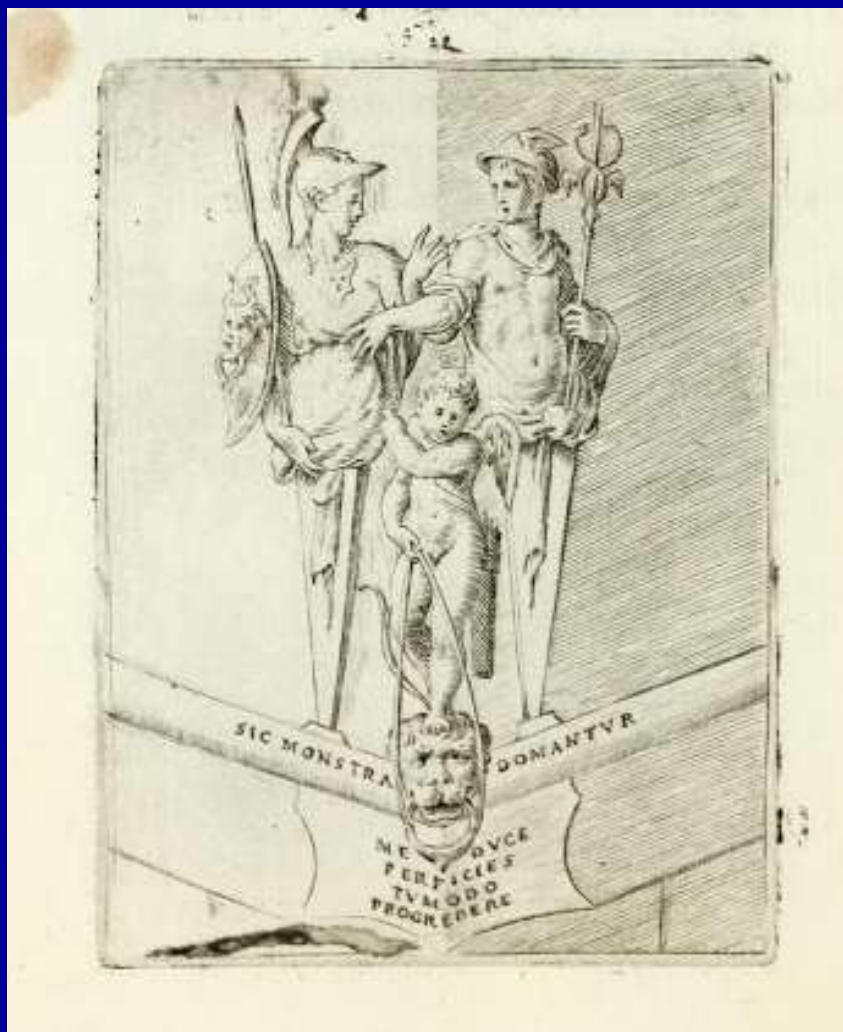
Vite de pittori, scultori, ed architetti Perugini, 1732 (umělci z Peruggie).

Kriticky sepsané práce v moderním, osvícenském duchu.

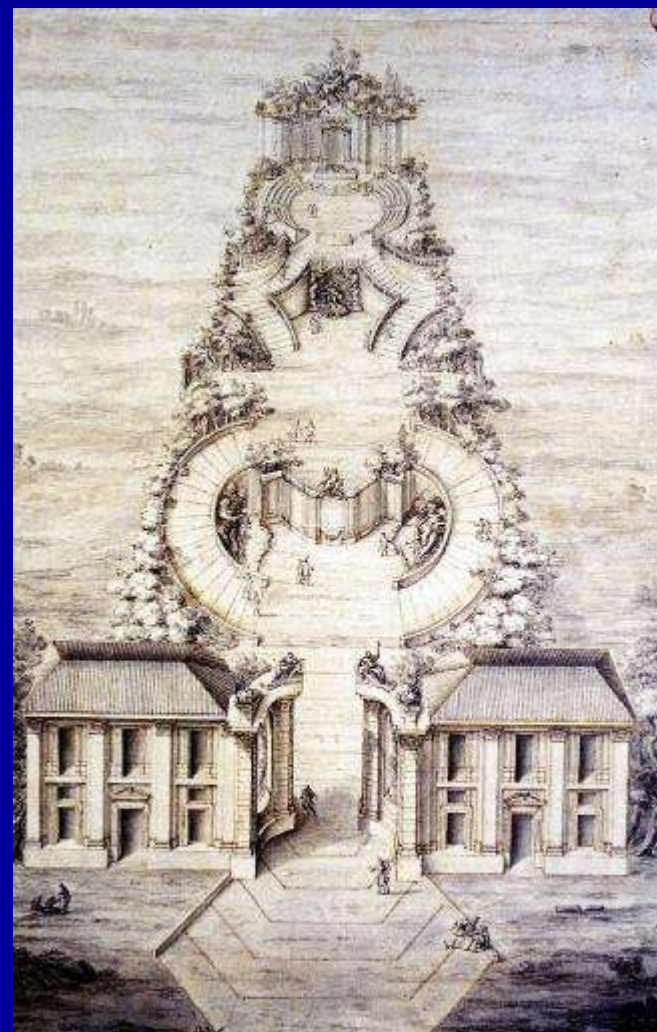

Učené akademie 16.-18. století

Accademia Hermathena (Achille Bocchi, Bologna)

Accademia degli Arcadi (Řím)

Scipione Maffei (1675-1755)

Verona illustrata, 1732

Museo lapidario

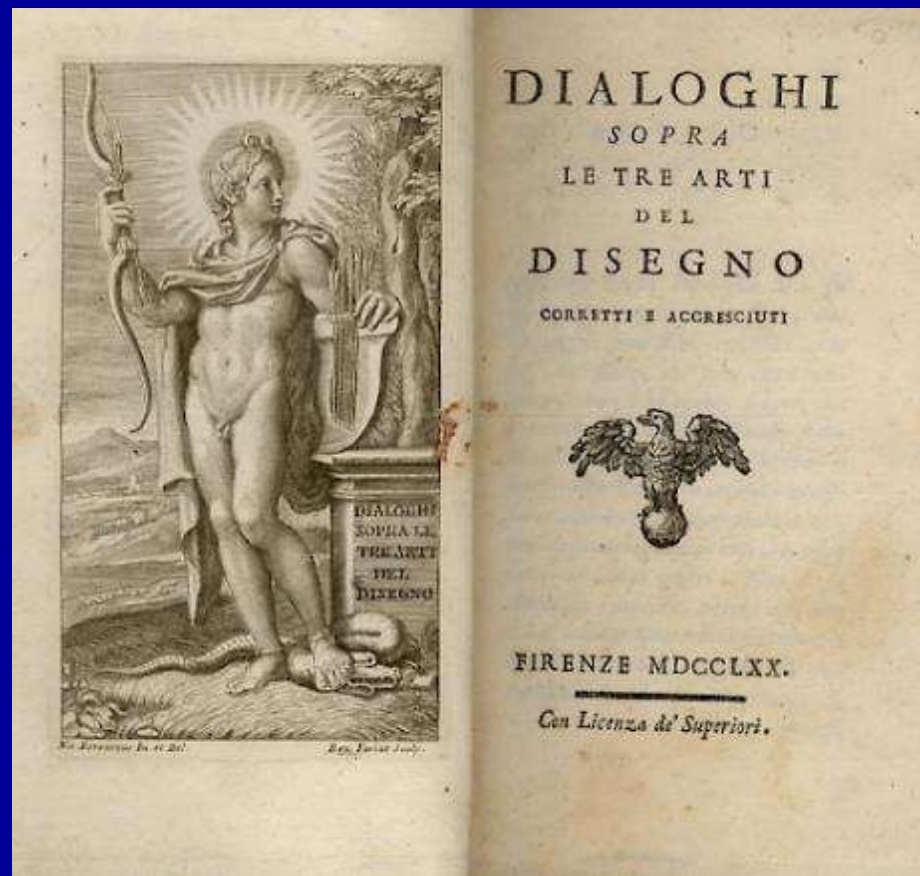
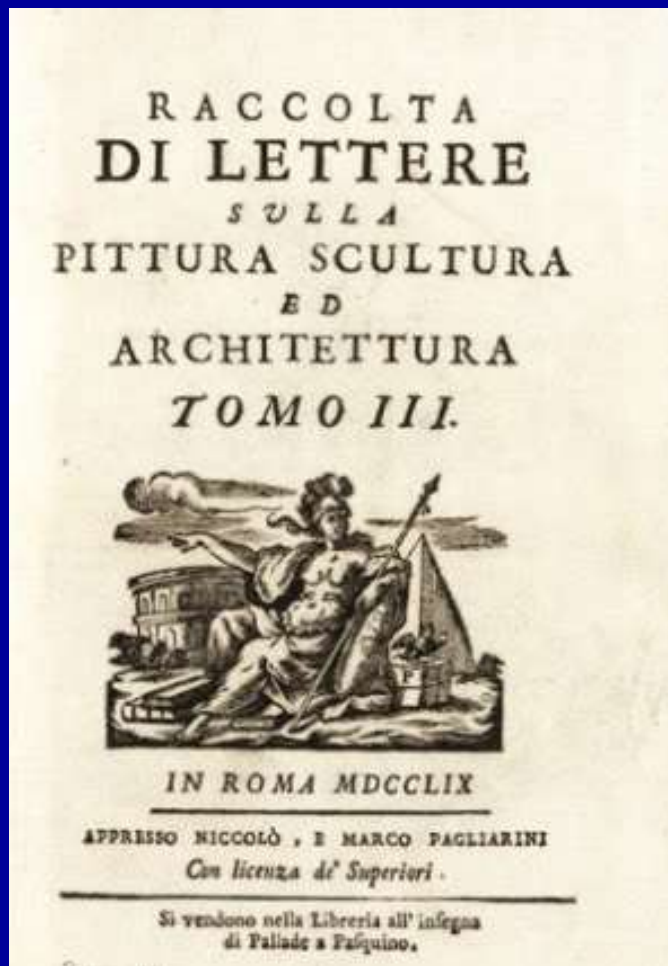
Tvůrce soukromého muzea ve Veroně.

Giovanni Gaetano Bottari (1689-1775): disegno – vědění – pramenný výzkum

Dialoghi sopra le tre arti del disegno,, 1754

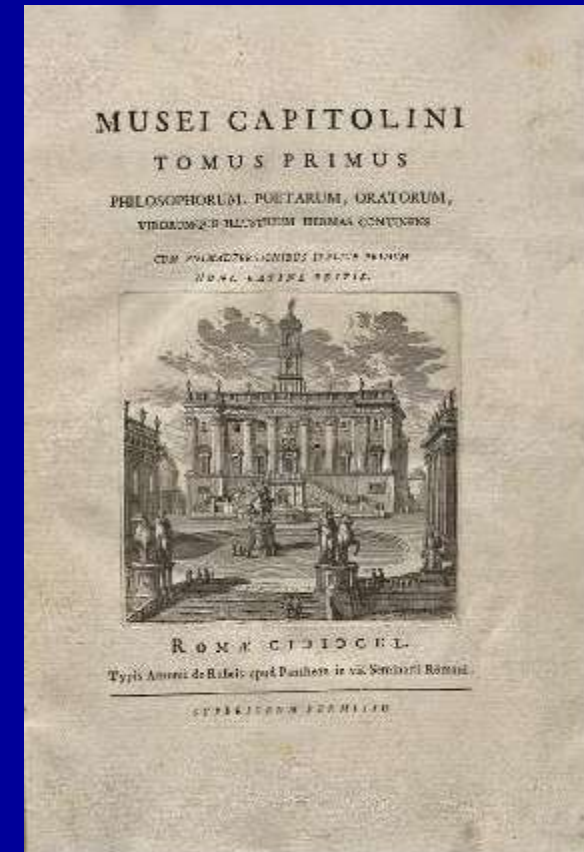
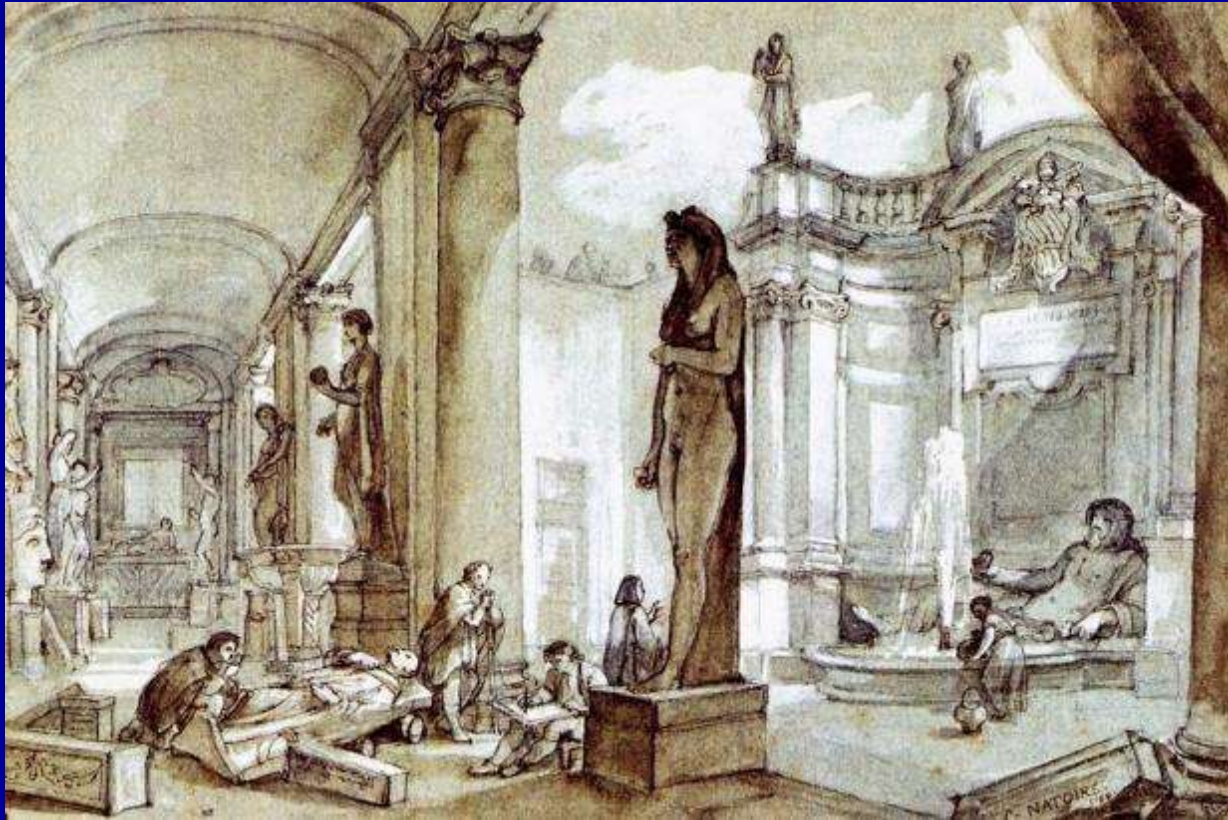
Raccolta di lettere sulla pittura, scultura ed architettura scritte da' più celebri professori che in dette arti fiorirono dal sec. XV al XVII, 7 voll., 1754-1773

Bottari a Kapitolská muzea

1734, první veřejnosti otevřené muzeum umění (Klement XII., Corsini)

Giovanni Gaetano Bottari

Giovanni Pietro Zanotti Cavazzoni (1674-1765, malíř, spoluzakladatel a sekretář boloňské akademie Accademia Clementina), jeho syn:

Francesco Maria Zanotti Cavazzoni (1692-1777, voltairián, newtonovský filosof, historik)

„Původ“ dějin umění

- Klasifikování/ třídění uměleckých děl
- Artikulace / vystavení uměleckých děl
- Archiv / inventování uměleckých děl
- Původ dějin umění: cicerone – erudita - curieux

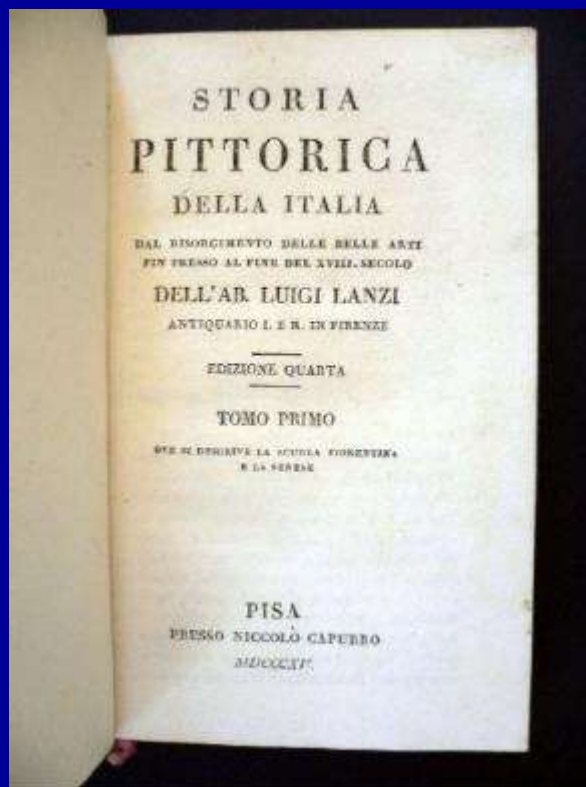
„Původ“ dějin umění (klasifikování děl)

Luigi Antonio Lanzi (1732-1810) veřejné zpřístupnění nové instalace florentských Ufizzi (Leopold Toskánský) a systematizace stylů-škol

Guida della reale Galleria di Firenze (1782)

Saggio di lingua etrusca e di altre antiche d'Italia (1789)

Storia pittorica dell'Italia (1796)

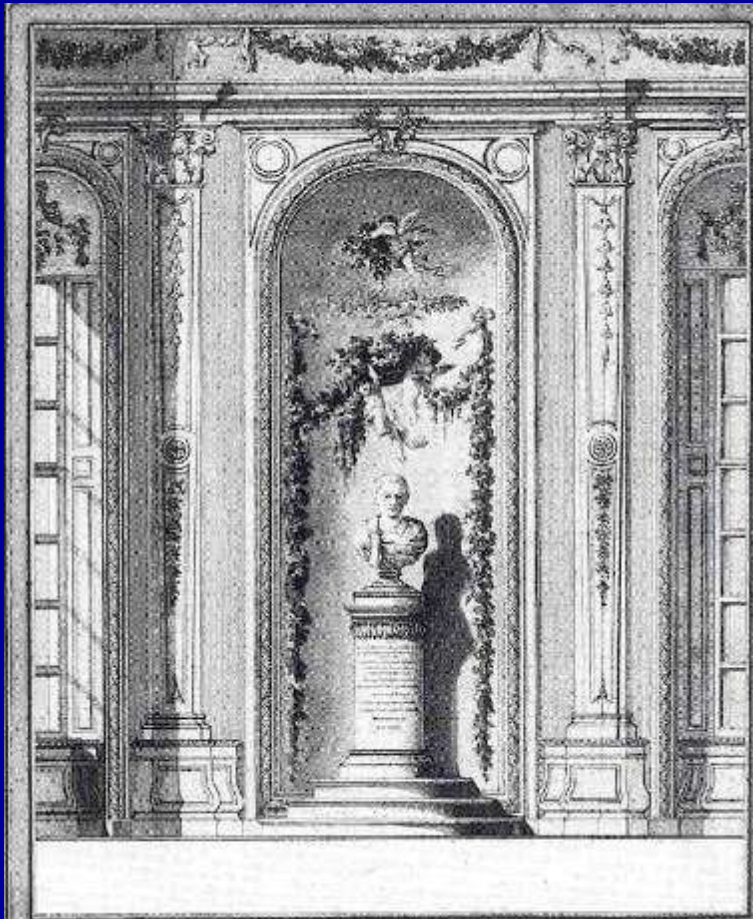

„Původ“ dějin umění (artikulace/vystavení děl)

Christian von Mechel (1737-1817)

Václav Antonín Kaunitz-Rietberg (1711-1794)

Vídeň – Belvedere, 1778 (Josef II. a Marie Terezie):
instalace a katalogizace obrazů autorů podle škol

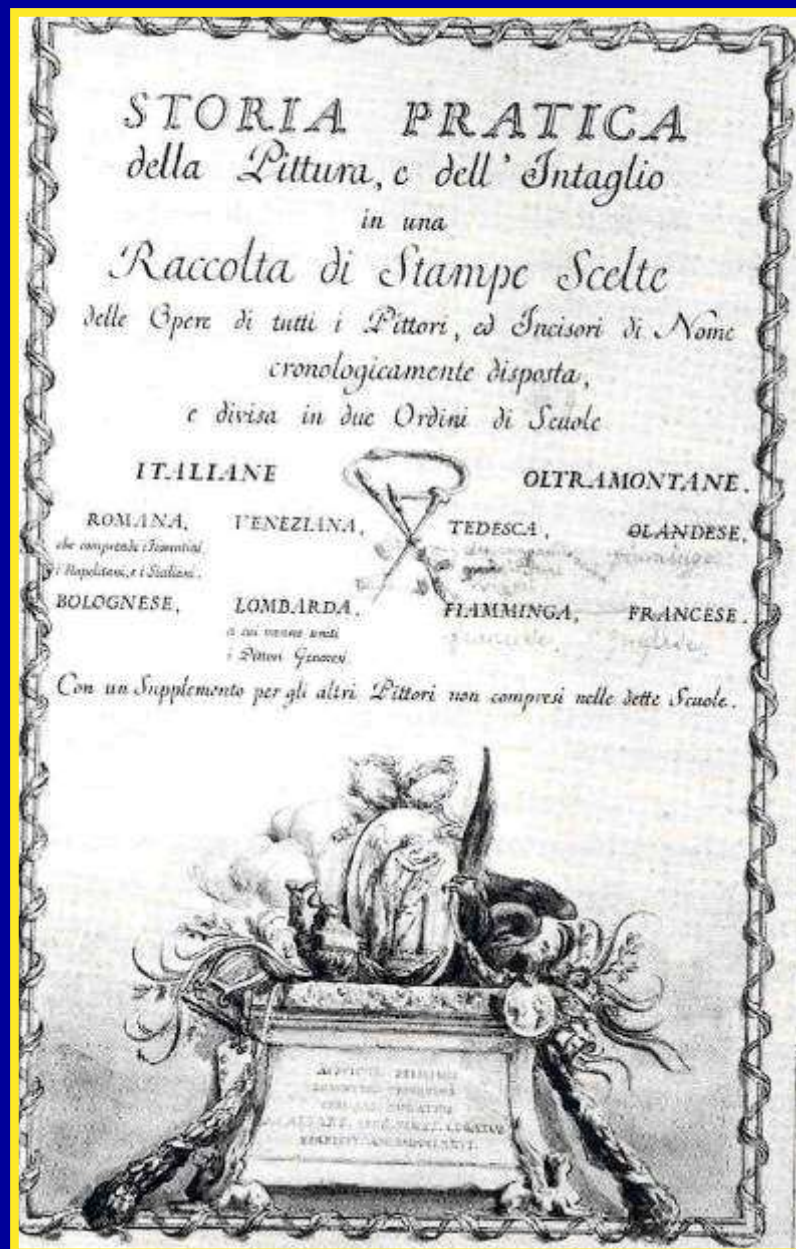

„Původ“ dějin umění (archiv/inventování děl)

Giacomo Durazzo (1717-1794)

Albert Sasko-Těšínský (1738-1822)

Albertina: kresby a grafické listy podle „řádu škol“

„Původ“ dějin umění

(1) Galerie: akademická výuka malířství a sochařství
Louis Ducros-Giovanni Volpato: **Museum Pio-Clementino, Vatikán-Belvedere, 1773-1780**

(2) Galerie (Louis Ducros-Giovanni Volpato: **Museum Pio-Clementino, Vatikán-Belvedere, 1773-1780**)

CICERONE

ERUDITA

CURIEUX

Charakter osvícenského dějepisectví umění

- Osvícenství vychází z humaistické tradice, ale na rozdíl od ní mnohem více klade důraz:
- na systematizaci poznatků (přírodovědné třídění)
- na přímé znalectví a analytické srovnávání formálních kvalit uměleckých památek
- na sběratelství a sestavování uměleckých děl ve veřejně přístupných expozicích
- na kritiku písemných pramenů

Antoine Joseph Dezallier d'Argenville
(1680-1765), typický “curieux”,

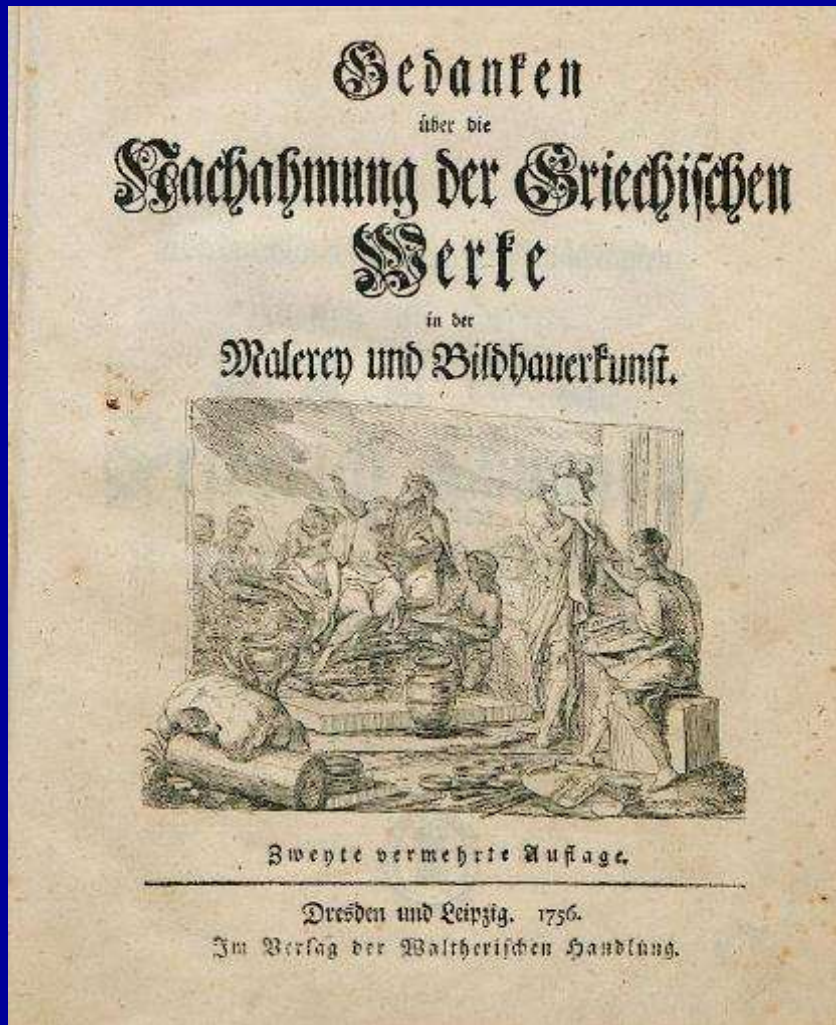
zabývající se zahradním uměním,
životopisy malířů,
znalectvím kreseb,
zařizováním kabinetů kuriozit, a
typologií mušlí.

Dějiny umění jako dějiny ideálu

- 1. Johann Joachim Winckelmann (1717-1768)
 - Dějiny umění starověku
- 2. Winckelmannův okruh
 - Anne-Claude, comte de Caylus (1692-1765)
 - Pierre-Jean Mariette (1694-1774)
- 3. "Peintres d'architecture"
 - Charles-Nicolas Cochin
 - Giovanni Battista Piranesi

1. Johann Joachim Winckelmann (1717-1768)

- Dějiny starověkého umění, jež jsem se rozhodl napsat, nejsou pouhým zaznamenáním časové posloupnosti a změn v ní probíhajících.

Slovo dějiny používám v onom širším slova smyslu, který má v řečtině, a mým záměrem je pokusit se o podání vědeckého systému ...

- Dějiny umění mají podat poučení o vzniku, rozvoji, proměnách a úpadku umění, jakož i o různých stylech národů, dob a umělců, a pokud možno to vše prokázat na dochovaných dílech starověku.

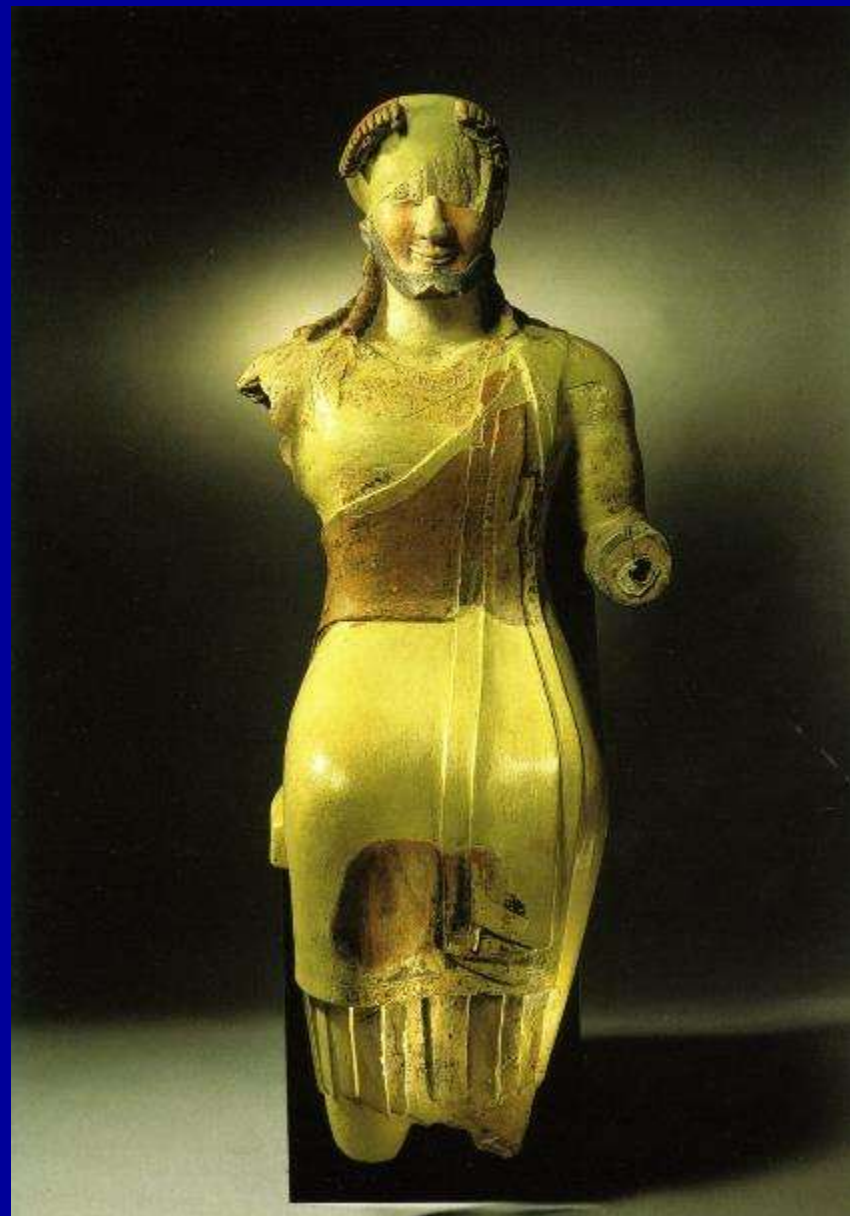
Cyklické pojetí stylu:

- Starší styl / archaický
- Vznešený styl
- Krásný styl
- Styl napodobitelů a úpadku

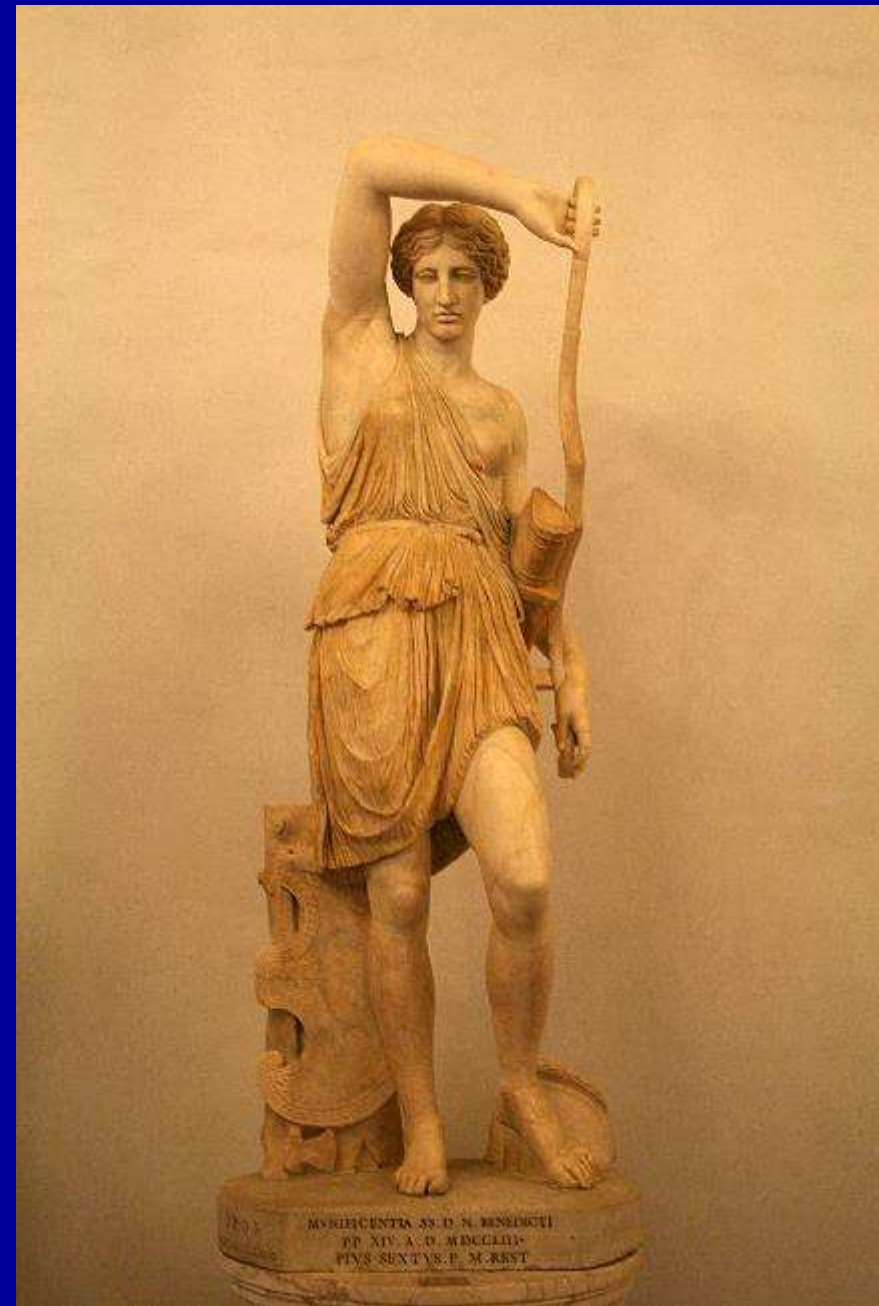

A) Kuros z Anavissu (530 př. Kr.)

Zeus z Paesta (530 př. Kr.)

B.1) Feidias (490-430 př. Kr.)

B.2) Myrón (kol. 450 př. Kr.)
Polykleitos (kol. 450-400 př. Kr.)

C.1) Praxitelés (390-320 př. Kr.)

C.2) Lysippos (370-320 př. Kr.)
Skopas (kol. 350 př. Kr.)

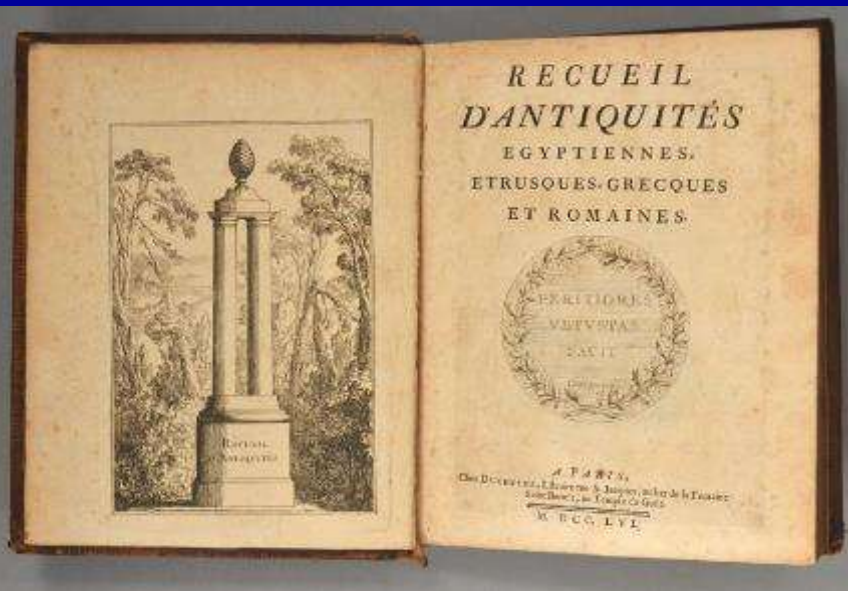
Hagesandros – Athanadoros – Polydoros, Laokoon (kol. 1. stol.)

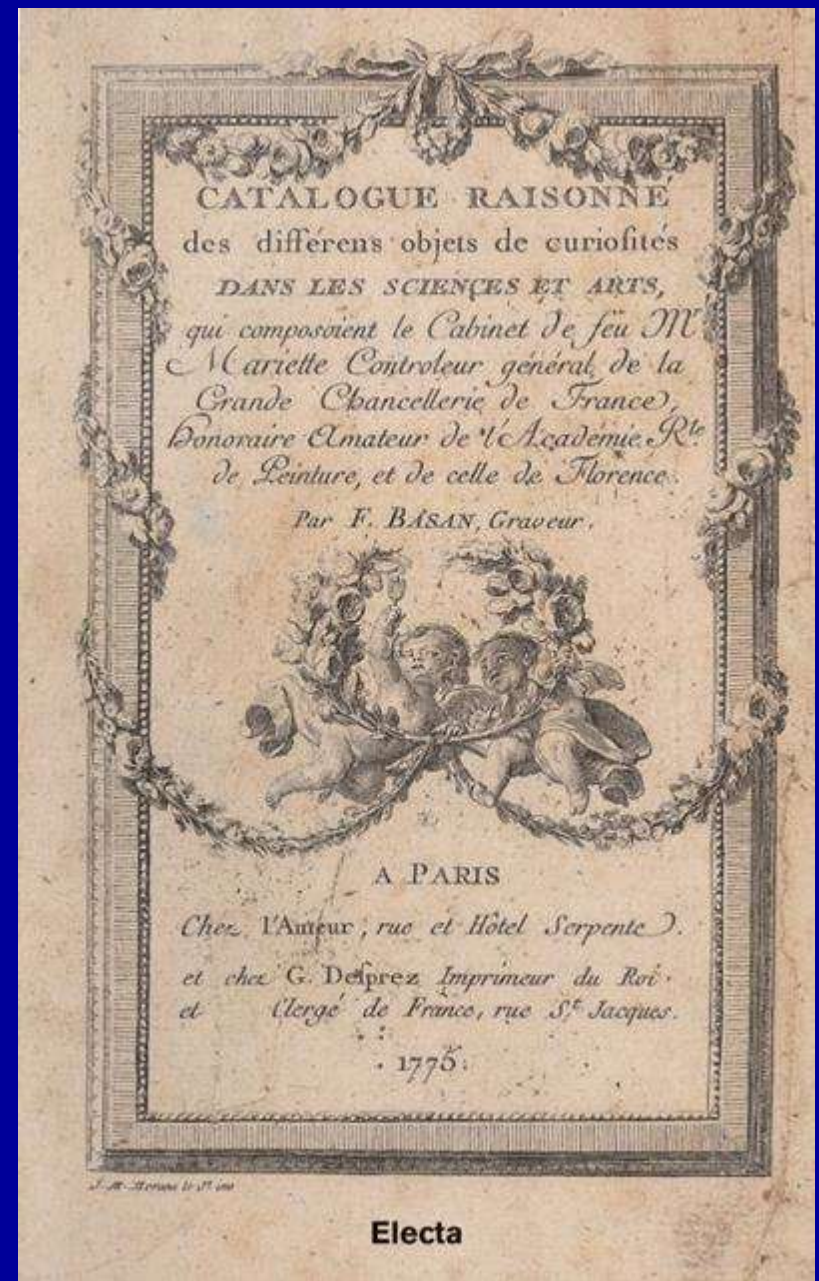
2. Winckelmannův okruh

Anne Claude de Tubiere, comte de Caylus (1692-1765)

Recueil d'antiquités égyptiennes, étrusques, grecques, romaines, 7 sv. , 1752-1767

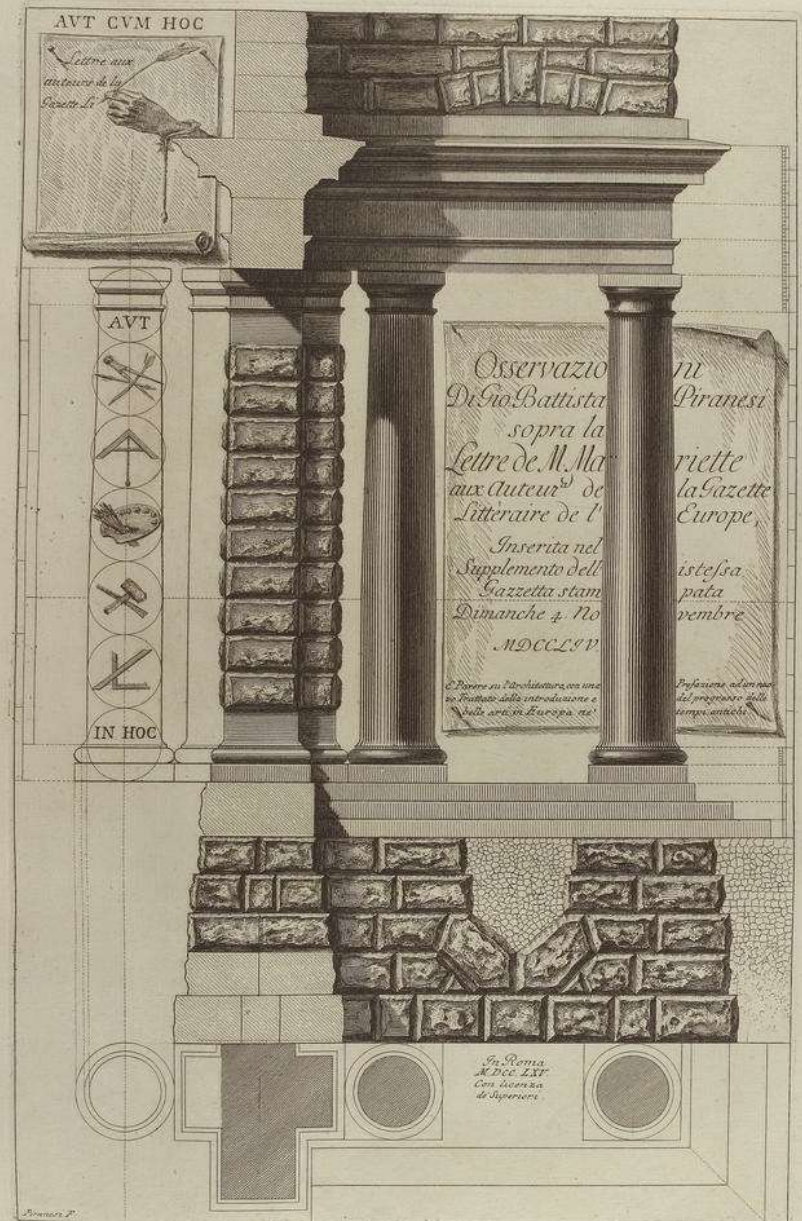

Pierre-Jean Mariette (1694-1774)
sběratel, curieux“ a znalec kresby a grafiky

Electa

Giovanni Battista Piranesi (1720-1778)

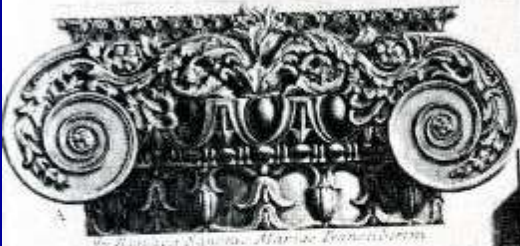
Les plus beaux Chapiteaux qui s'en sont à Rome

LES PLUS BEAUX MONUMENTS DE LA GRECE.

Les plus beaux Chapiteaux qui s'en sont à Rome

Le temple de Mars à Rome

Le temple de Mars à Rome

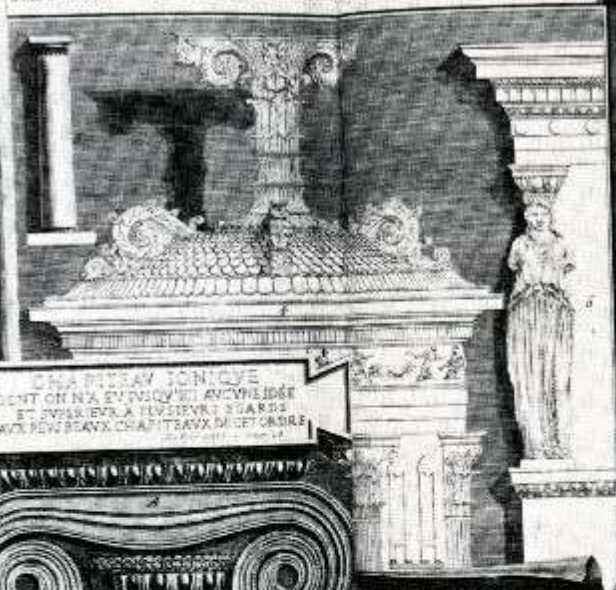
Le temple de Mars à Rome

Le temple de Mars à Rome

Le temple de Mars à Rome

CHAPELAIN IONIQUE
DONT ON NA ENUSQU'EN AVENUE
ET SUR LEVX A REVELEVX S'GARDE
AVX PLUS BEAUX CHAPITRAUX DE CET ORDRE

CHAPITEAU IONIQUE

A. Capitulum order I. column. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

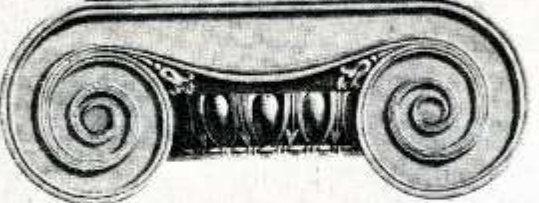

Le temple de Mars à Rome

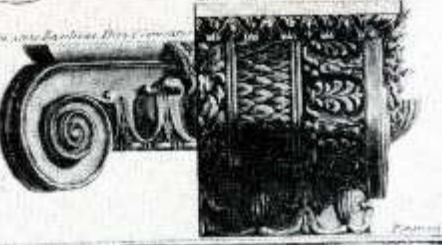

Le temple de Mars à Rome

Dans les niches du temple de Cérès à Rome

Le temple de Mars à Rome

Le temple de Mars à Rome

... tutte i Monumenti antichi, de quali in oggi ancora sene vedono gli avanzi.
di questa nella situazione di Roma, ed ora esistenti nel Museo di Campidoglio.

